

[Antonie Plămădeală, *Prima traducere a Manualului lui Epictet în românește*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 9–10, 1984, an XXIX, p. 595–662.]
 [p. 596–597 lipsesc din scanare, deoarece conțin fotocopii din manuscrise (de calitate slabă)]

Studii și articole

PRIMA TRADUCERE A MANUALULUI LUI EPICETET ÎN ROMÂNEȘTE

Epictet a pătruns de timpuriu în cultura românească. E amintit de Dimitrie Cantemir în *Sistema religiunii mahomedane*¹ și figurează printre cărțile tinărului student la Padova Constantin Cantacuzino, stolnicul de mai târziu.² La începutul secolului al XVIII-lea e amintit în *Predoslovia* la „*Învățăături creștinești*”.³ Înainte de 1788, Leon Gheucă traduce părți din Epictet în *Elemente de filozofie*,⁴ iar în 1827 Constantin Radovici din Golești traduce *Elementuri de filozofie morală*, în care Epictet e prezentat pe larg alături de Zoroastru, Confucius, Esop, Socrate, Teofrast, Seneca ș. a.⁵ În epoca modernă lui Epictet i s-au consacrat mai multe ediții. O traducere mai largă din opera sa, reunind texte din *Manual*, din *Diatribes* și din *Fragmente*, ca și un studiu despre filozofia sa, rămase în manuscris și socotite pierdute, se datorează lui Lazăr Asachi, tatăl lui Gheorghe Asachi, datînd dinainte de anul 1818. Manuscrisul a fost descoperit de noi și se află sub tipar la Sibiu într-o carte intitulată „*Lazăr Asachi în cultura română*”, în curs de apariție în 1985.

Primele traduceri propriu-zise din opera lui Epictet datează însă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Sînt cunoscute trei manuscrise cu texte din Epictet, și texte despre Epictet. Alături, în același manuscris, sînt și texte din Cebet Tebanul. Cele trei manuscrise sînt: 1. manuscrisul 124, din 24 februarie 1779, aflat la Arhivele statului din Iași, 2. manuscrisul VI-49, probabil din 1780, aflat la Biblioteca Universității din Iași și 3. manuscrisul 27, din anul 1785, aflat la Biblioteca Academiei R. S. R. București. Ele au, la prima vedere, același conținut, ceea ce l-a făcut pe N. A. Ursu să le trateze în bloc, socotindu-le copii după o traducere pierdută, ceea ce nu e exclus, deși între ele există unele diferențe.

1 Petersburg, 1722, la Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, t. II, București, 1910, p. 8.

2 Cf. Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1969, p. 355.

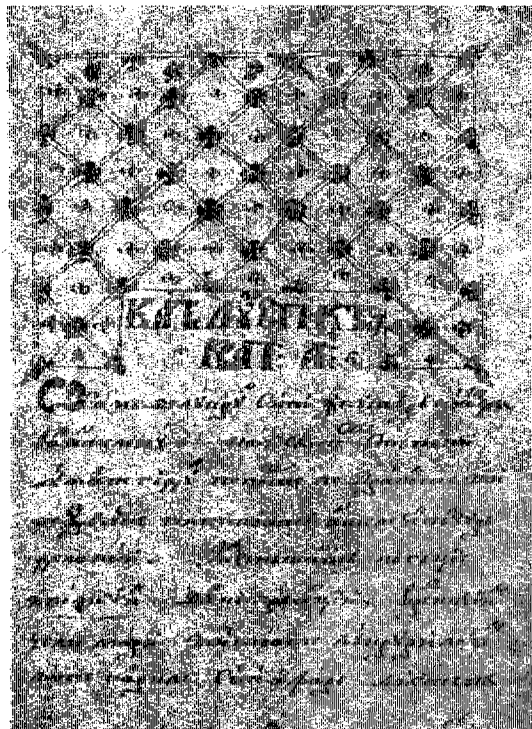
3 Snagov, 1700, trad. de Gheorghe Radovici.

4 S-au publicat postum și n-au anul scrierii, 1788 este data morții lui Leon Gheucă, mitropolit al Moldovei. V. și Al. Dutu, *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea*, București, 1968, p. 222–228; 240–241.

5 V. *Bibliografia Românească Veche*, vol. III, p. 532–533.

Intrucît nu intenționăm să ne ocupăm de întregul conținut al celor trei manuscrise, ci numai de *Manualul lui Epictet*, notăm că în ms. 124 și în ms. VI-49, ambele aflate la Iași, *Manualul* se găsește sub titlul: *Haractirurile lui Epictit*, iar în ms. 27 aflat la București, poartă titlul: *Cartea lui Epictit*.

N. A. Ursu a identificat originalul francez după care s-au tradus *Haractirurile*, acesta fiind: *Les caracteres d'Epictete*, traducere la rîndul ei, din grecește, de abatele de Bellegarde, la începutul secolului

Pag. 1, mss. 27 Carte[a] lui Epictit. Acad. Română

ziție de prof. N. A. Ursu, căruia îi mulțumim cu recunoștință.

— Pînă cînd se va afla originalul după care a tradus Bellegarde, nu știm cine ar putea fi autorul comentariilor (*Tîlcuri*) la *Manualul lui Epictet*, în cazul în care originalul grecesc l-ar indica.

⁷ Petru Stamatiadi e cunoscut ca traducător al scrisorii cu conținut filozofic al scriitorului grec Evghenios Vulgaris, adresată lui Ion Zanetti, cu titlul: *Atîrnarea în loc de scrisoare asupra tarafului ocheliștilor pentru lîrea a toată lumea*, publicată postum, probabil în 1819 la Iași. Textul are 134 de pagini și după el, ca eșantion lingvistic, a stabilit N. A. Ursu, paternitatea lui Petru Stamatiadi ca traducător al lui Epictet după Bellegarde. Cf. N. A. Ursu, *op. cit.*, loc. cit.

⁸ La sfîrșitul ms. 124 citim: „S-au scris de Isaie ierodiaconul ot Rada(?) la anul 1779 februarie”.

⁹ Pe fila 120 a ms. 27 citim însemnarea: „Și am scris eu smeritul și mai micul între diaconi Ștefan, și umbla velet 1785.”

al XVIII-lea.⁶ Cu ajutorul unor criterii indirecte (comparînd limba traducerii lui Epictet cu limba traducerilor cunoscute ale lui Petru Stamatiadi), N. A. Ursu a identificat în dascălul Petru Stamatiadi din Iași⁷ pe traducătorul cărții abatelui de Bellegarde. Traducerea sa nu e cunoscută, dar după ea s-ar fi copiat cele trei manuscrise. Două din ele au păstrat numele copiştilor: ms. 124 e copiat de ierodiaconul Isaia,⁸ iar ms. 27 de diaconul Ștefan.⁹ Limba

6 V. N. A. Ursu, *Prima traducere românească din Epictet*, în „Cronica”, XV, nr. 29, 1980, p. 5.

Titlul complet al operei lui Bellegarde este: *Les caracteres d'Epictete avec l'explication du tableau de Cebes, par M. l'abbé de Bellegarde*, a Trevoux. Prima ediție a apărut în 1700, iar apoi au urmat altele identice în anii 1701, 1758, 1761, 1770, 1772, 1796. Un microfilm al ediției 1770 ne-a fost pus cu amabilitate la dispo-

este fără îndoială din Moldova (pi tot, sînge răci, rările întimplări). Atribuirea traducerii lui Petru Stamatiadi rămîne desigur plauzibilă, pînă cînd descoperirea manuscrisului traducerii originale ne va oferi certitudinea. Identificarea originalului francez al *Haractirurilor lui Epictet*, în cartea abatelui de Bellegarde, este însă o descoperire vrednică de toată prețuirea.

Am vrea să menționăm că denumirea de *Haractiriul lui Epictit* (la singular) se mai află undeva, în afara celor două manuscrise de la Iași, care traduc titlul abatelui Bellegarde, și anume la sfîrșitul cărții *Hrisun Engolpion* (Mielul de aur), tipărită la Iași în anul 1816.¹⁰

Textele din *Hrisun Engolpion* (1816) sînt parafrazări sau rezumate după *Manualul* și după *Tîlcurile* lui Bellegarde, așa cum se găsesc și în cele trei manuscrise românești.¹¹ Titlul și prezența tîlcurilor ne trimite fără dubii la abatele Bellegarde. Traducătorul cărții *Hrisun Engolpion* va fi avut acces fie la cartea însăși, fie la unul din manuscrisele traducerii, din care a selecționat și a rezumat.

Ni se pare că, după importanțele descoperiri ale lui N. A. Ursu, ar trebui făcut un pas mai departe spre a preciza, în primul rînd, raportul dintre cele trei manuscrise (dacă sînt într-adevăr identice și presupun un original comun) și, în al doilea rînd, să stabilim dacă *Haractirurile* (respectiv *Cartea*) din cele trei manuscrise sînt „o antologie comentată a cugetărilor morale ale lui Epictet”, cum s-a crezut, sau sînt chiar *Manualul* acestuia.

1. Cu privire la *conținutul* celor trei manuscrise, situația se prezintă în felul următor:

Ms. VI—49

Ms. 124 Iași

Ms. 27 București

Tabla sau icoana lui
Kint Tiveanul 1—8

Tabla sau icoana
lui Kivit Tiveanul
f. 1—11

*Cebet Tebanul, Dia-
log între călător și
bătrîn* f. 1—13

Predoslovia lui
Epictit 9—10

Predoslovia lui
Epictit f. 12—13

Viața lui Epictit
scrisă de Boalo

Viața lui Epictit,
de Boalo 13—22

¹⁰ Traducere „de un pravoslavnic moldovean iubitoriu de neam și rîvnitoriu slavii și pășirii neamului său întru știință”, tipărită de Iordache Boghean. Un exemplar se află și la Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, cu completări manuscrise. V. și Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, *Bibliografia Veche Românească*, București, 1912—1936, vol. III, p. 146—147, nr. 907. *Hrisun Engolpion* a fost retipărit în 1833 la Sibiu, la cererea și cu cheltuiala episcopului Filotei al Buzăului. V. *Antonie Plămădeală; Nume și fapte în istoria culturii românești. Sec. XVIII—XIX la Buzău*, București, 1983, p. 42.

¹¹ Din *Manual*, din cap. 10, 2 și 13, iar din *Tîlcuri*, acelea de la cap. 2 și 15. Identificarea am făcut-o după ms. 27.

Ms. VI—49	Ms. 124 Iași	Ms. 27 București
Haractirurile lui Epictit 16—39	Haractirurile lui Epictit f. 22—75	Cartea lui Epictit f. 14—110
Vorba între împăratul Adrian și între filozoful Epictit 90—99	Vorba între împăratul Adrian și între filozoful Epictit f. 76—81	Întrebări și răspunsuri între împăratul Adrian și între filozoful Epictit 1. 110—120

Primele două manuscrise, VI-49 și 124, așa cum e ușor de constatat, sînt într-adevăr identice cu privire la conținut. Tabelul de mai sus arată încă că ms. 27 de la București e substanțial diferit. El nu conține nici „*Tabla sau icoana lui Kivit Tiveanul*”, nici „*Predoslovnia lui Epictit*”, nici „*Viața lui Epictit de Boalo*”.¹² În afară de aceasta, în loc de „*Vorba între împăratul Adrian și între filozoful Epictit*”, preferă titlul: „*Întrebări și răspunsuri între împăratul Adrian și între filozoful Epictit*”. De asemenea, ms. 27 are în plus *Dialogul între călător și bătrîn*, a lui Cebet Tebanul.¹³

Copistul ms. 27, diaconul Ștefan, și-a luat evident libertatea de a-și alcătui culegerea după preferințe personale, în ceea ce privește cuprinsul. Se pare, totuși, că a urmat și el, ca și ceilalți doi, deși nu cu aceeași fidelitate, acel original al lui Petru Stamatiadi socotit de N. A. Ursu a sta la bază și a fi astăzi pierdut sau, în orice caz, încă necunoscut.

Am comparat, prin sondaj, textul *Haractirurilor* din manuscrisele VI-49 și 124, între ele, și în comparație cu cel al *Cărții lui Epictit* din ms. 27. Conținutul e identic în toate trei și, în general, construcția frazelor indică o sursă unică. Totuși, diaconul Ștefan (ms. 27) nu copiază pur și simplu ci, foarte des, intervine în text, așa cum a intervenit și în titlu, schimbîndu-l. El îndreaptă unele cuvinte, schimbă timpurile verbelor, precizează unii termeni prin dublarea lor cu sinonime, greșește ici și colo la copiere, omite unele fraze, scrie diferit unele nume proprii, etc. Iată cîteva exemple:

Ms. VI—49 și 124

să *întristează* născîndu-să ciungi, urîți, chiori și șchiopi, sau cu alte smintele firești, care nu au nici un cuvînt de răspuns. Iar cînd au umblete rele, fire rea, cînd sînt îndărătnici, *mînioși*, cînd fac

Ms. 27

să *strîmtează* născîndu-se ciungi, urîți, chiori, șchiopi sau cu alte smintele lumesti firești cînd sînt îndărăpnici, *mincinoși*, cînd fac lucruri nebunești și grăiesc cuvinte de sminteală care aduc dui-

¹² E vorba de Gilles Boileau (1631—1669), fratele lui Nicolas Boileau, autorul *Satirelor* și al *Artei poetice*).

¹³ Cebet Tebanul, filosof, elev al lui Pitagora, prieten cu Socrate, unul din cei care l-au influențat pe Platon. v. Nicolae Balca, *Istoria filozofiei antice*, București, 1982, p. 27, 148, 150.

Ms. VI—49 și 124

lucruri nebunești și grăesc cuvinte de sminteală care aduc duioase rane la aceia care zic că nu le pasă nimic

Cuvintele subliniate sînt sau diferite de la un text la altul, sau sînt în plus într-unul din texte. Iată și alte diferențe: În *Tîlcul* la cap. 2, în primele două manuscrise, citim *inima cea tare a unui om de cinste*, iar în ms. 27: *inima cetate este a unui om de cinste*. Ambele redacțiuni au sens, dar *cetate* din ms. 27 poate fi o lectură greșită a lui *cea tare* din manuscrisul model.

În primele două manuscrise *Vespasian* e scris ca atare, dar în ms. 27 e scris *Vespezian*. *Senat* din primele două, e *sinat* în al treilea; *tu, o, împărate*, din primele două, e *tu, împărate* în ms. 27.¹⁵

Iată și altele:

Ms. VI—49 și 124

viața ți s-a lua ...

au răspuns Helvidie

Vei afla împiedecări la tot pasul tău, *vei cădea în supărare*, aflate-vei în mii de necazuri, huli-vei ...

sau *poticneale* în socotelile *nici vei năpăstui pe altul, căci vei face împotriva poftii tale nici te vei afla vreodată smintit*¹⁸

Ms. 27

oase rane la aceia *cătră* carele zic, *nimică nu le pasă*¹⁴ (*Tîlcul* la cap. 1)

Ms. 27

viața ți se va lua ...

au zis Helvidie¹⁶

Vei afla împiedecări la tot pasul tău, aflate-vei în mie de necazuri, în *surpături*, huli-vei¹⁷

sau *poticnire* în socotelile tale nici vei afla vreodată sminteală

Primele două manuscrise au la un moment dat: *alinează turburarea*, iar ms. 27 are: *luminează turburarea*.¹⁹ *Umple*, din primele două, devine *înumple* în al treilea;²⁰ *nălucă* din primele două, devine *năluc* în ms. 27; *de mintea cea norocită a norocului și de înțelēpciunea lui*, din primele două, se simplifică în ms. 27: *de mintea norocită a înțeleptului*;²² *lucru înșelătoriu* din primele două, e explicat în al treilea: *lucru supărător înșelător*.²³ *Socrate s-au rînduit la moarte* în primele două, dar *s-au dus la moarte* în al treilea; tot el *i-au grăit rîzînd* în primele două, dar *i-au zis rîzînd* în al treilea²⁴ *tu le înveți* în primele două, devine *tu le iubesti*;²⁵ *neagră melehonii* din primele două, devine *grea melanholie* în al treilea (probabil mai corect!);²⁶ *să sócotești socotealile feșilor* din primele două, se simplifică în ms. 27: *să sócotești feșile*;²⁷ *sîlnicia* din primele două, devine *nesîlnicie* în al

14 *Tîlcul* la cap. 1.

15 *Tîlcul* la cap. 2.

16 *Tîlcul* la cap. 2.

17 Cap. 3.

18 Cap. 3.

19 *Tîlcul* la cap. 3.

20 *Tîlcul* la cap. 4.

21 Cap. 5.

22 *Tîlcul* la cap. 4.

23 Cap. 5.

24 *Tîlcul* la cap. 5.

25 Cap. 8.

26 *Tîlcul* la cap. 8.

27 *Tîlcul* la cap. 7.

treilea;²⁸ *împotriva altor*, devine *asupra altora*;²⁹ *cel învățat* din primele două, devine *cel înțelept* în ms. 27;³⁰ *negătind* din primele două, devine *negîndind* în ms. 27;³¹ *în precupii*, devine în ms. 27: *între copii*; *a micșura mîntea sa* din primele două, e redat în ms. 27 prin: *a mișcării minții sale*;³² *cu ce feliu de ajutoriu* din primele două, e redat în ms. 27 prin *cu cel greu de ajutor*; *înarmează-te cu stîmpărare* din primele două, e: *înarmează-te cu stăpînire* în ms. 27; *sînt însemnate* din primele două, are în loc, în ms. 27: *de aice înainte*; *cu lene* din primele două, e transcris în ms. 27 prin *hulire*;³³ *trebuință* din primele două, e *priință* în ms. 27;³⁴ *un chip de viață*, din primele două, devine *un cap de viață* în ms. 27;³⁵ *măgulire*, din primele două, devine *asăgusire* (?) în ms. 27;³⁶ *obraznic cu îndrăzneala* din primele două, devine mai clar în ms. 27: *obraznic și îndrăzneț*.

Iată cazuri în care ms. 27 scurtează textul față de manuscrisele VI-49 și 124:

O primejdie mică, o pierdere a unui lucru de nimică, o ușoară melahonie

un rău de care nu te poți lepăda și a scăpa³⁸

Să cunoaștem și să sootim ca un lucrătoriu de comedii

Iaste un maniiir mojicesc a dichisi vorbe cît să o mestice cu jurăminturi. Acei ce cred că au trebuință de acest ajutoriu pentru ca să se facă de crezut aceea ce zic.

Ms. VI—49 și 124

Hotărăște-te a te odihni în ceea ce ai, nu pofti lucru cu neodihnă și vei fi mulțumit cu puțin; nu ieși nici de cum din firea ta; nu te apuca de lucru ce iaste mai mult decît starea ta, decît puterea și decît mîntea ta. Sîtuește-te cu mîntea întregă de chipurile ceale trebuincioase ca să iasă la cap, și așa vei ieși la norocirile care le cauți. Iar vrînd a te

O primejdie mică, o ușoară melaholie ...³⁷

un rău de care nu poți scăpa

Socotește-te ca un lucrătoriu de comedii³⁹

Este un maniiir un obicei mojicesc a dichisi vorba cît să o mestice cu jurăminturi pentru ca să se facă de crezut aceea ce zic⁴⁰

Ms. 27

Hotărăște a te odihni într-aceea ce ai. Nu sînt mulțămîți cu acele ce dobîndesc. Un neguțător supărat de griji ...⁴¹

28 Titlul la cap. 9 și 14.

29 Idem.

30 Cap. 10.

31 Cap. 12.

32 Titlul la cap. 10.

33 Cap. 18.

34 Titlul la cap. 33.

35 Cap. 40.

36 Titlul la cap. 47.

37 Titlul la cap. 5.

38 Titlul la cap. 12.

39 Cap. 23.

40 Titlul la cap. 44.

41 Titlul la cap. 41.

Ms. VI—49 și 124

supune oamenilor cu aceeași plecăriune și evlavie, iaste a pofti de la dînșii acele ce să par lor cu socoteală și la adevăr nu sînt. De-a pururea cei neodihniți la acelea ce n-au, nu sînt mulțumiți cu aceale ce dobîndesc. Un ne-
guțătoriu supărat de griji ...

Altădată însă, ms. 27 e mai explicit, prin cîte o propozițiune sau frază în plus față de celelalte două, adică invers decît mai sus:

Ms. VI—49 și 124

Iar pentru ceale ce cu tot feliiul de poftă, de vei pofti cu mare dar *lucrurile* ce nu-ți sînt în putere a le dobîndi, vei simți mîhniciune văzîndu-te lipsit de ele ⁴²

Acesta iaste chipul în carele poți fi de-a pururea mulțămît

În viața aceasta prilejuri mari de a-ți arăta bunătatea nu sînt, dar nici ca să-ți ispitească răbdarea

În unele cazuri sensurile între primele două și al treilea sînt de-a dreptul contrarii sau total diferite:

Ms. VI—49 și 124

Iaste o *neomenie* cunoscută să aibă slavă decît a fi tu *nenorocit* și să facă mințile lor *neîmpăcate*

și Irod
era 24000 de mese
gingășia celor mari
toartă
stoicii

42 Cap. 7.

43 Cap. 13.

44 Tilcul la cap. 17.

45 Tilcul la cap. 14.

46 Tilcul la cap. 10.

47 Cap. 16.

Ms. 27

Iar pentru cele ce *n-ai scoateți din minte* tot feliiul de poftă. De vei pofti cu mare dor *lucruri* ce nu-ți sînt în putere a le dobîndi, vei simți mîhniciuni văzîndu-mă lipsit de ele.

aceasta este *mințea*, chipul, *locul* cu care poți fi de-a pururea mulțămît ⁴³

În viața aceasta prilejuri mari de a-ți arăta bunătatea nu sînt *de-a pururea*, dar nici ⁴⁴

Ms. 27

Este o *omenie* cunoscută ⁴⁵ să nu aibă slavă ⁴⁶ decît a fi tu *norocit* ⁴⁷ și să facă mințile lor în *nepăcate* ⁴⁸

și în *iroi* (eroi n. n.) ⁴⁹ era 24 de mese ⁵⁰ *Tingănia* celor mari ⁵¹ *toată* ⁵² Destoinici ⁵³

48 Tilcul la cap. 34.

49 Tilcul la cap. 39.

50 Tilcul la cap. 45.

51 Tilcul la cap. 54.

52 Cap. 65.

53 Tilcul la cap. 72.

Uneori, Manuscrisele VI-49 și 124, dau în text un cuvînt, și un echivalent într-o notă pe margine. În cazuri de acestea ms. 27 folosește în text amîndouă cuvintele, aducîndu-l în text și pe cel de pe margine. Probabil originalul va fi avut cuvîntul echivalent tot pe margine, tîm e în cele două manuscrise de la Iași, dacă nu cumva unul copiază după celălalt, și nu după originalul lui P. Stamatiadi, dar despre aceasta va fi vorba mai departe. Iată cîteva exemple:

Ms. VI—49 și 124

Cea mai mică *strălucire* întunecă (în notă dă pentru *strălucire* echivalentul *lumină*) *ritoricie* (în notă dă *limbuție*) care ei cu frumoasă *făgăduință* sporind în *prostimea* sa (în notă se dă pentru *făgăduință* = *zîmbești*, iar pentru *prostime* = *știința sa*).

Ms. 27

Cea mai mică *lumină* și *strălucire* îi întunecă⁵⁴

să afle *limbuția ta*, *ritoricia* ta⁵⁵ care îi zăbovește (lectură greșită a cuvîntului *zîmbești* n.n.) cu frumoasă *făgăduință* sporind în *prostimea* sa, în neînștiințat (lectura greșită a cuvintelor *știința sa* n.n.)

În *tîlcul* la cap. 74: cu toate *greșale[le]* din ms. VI-49, în ms. 27 devine: cu *atîta greșală*. Interesant e că de data aceasta ms. 124 are aceeași formă ca și în ms. 27. De altfel nu e unicul caz în care există asemănări între ms. 124 și 27, textul deosebit fiind doar în ms. VI-49. Iată cîteva exemple:

Ms. VI—49

perd pe fiii lor să bănuiască

textul lipsește în ms. VI—49

Ms. 124

perd pe fiii lor, *fameliile lor*, să bănuiască
să te faci că le auzi
toate sau că le vezi

Ms. 27

perd pe fiii lor, *fameliile lor*, să bănuiască⁵⁷
să te faci că le auzi
toate sau că le vezi⁵⁸

Diferențele dintre ms. VI-49 și 124 sînt însă minime. Chiar forma exterioară a acestor două manuscrise este foarte asemănătoare, cum sînt spre exemplu cuvintele echivalente scrise pe margine. Nu același lucru se întîmplă cu ms. 27. Diaconul Ștefan și-a permis cum am arătat, unele intervenții față de textul de pe care copia, uneori fericite, alteori cu totul nefericite. În mod sigur a omis unele pasagii,⁵⁹ pentru că ele se află în ms. VI-49 și 124. Acolo unde el are ceva în plus, probează că și ceilalți doi copiiști au mai scăpat cîte ceva. Mai grave sînt stîlcirile de nume proprii din ms. 27 (*stoicii* care devine *destoinicii*, *Irod* care devine *iroi*) desigur lecturi greșite ale manuscrisului. Astfel de copieri greșite fac însă și ceilalți doi copiiști (*melhonie* în loc de *melanholie*; *precupii* în loc de *între copii*).

54 Tîlcul la cap. 49.

55 Tîlcul la cap. 53.

56 Tîlcul la cap. 73.

57 Cap. 38.

58 Tîlcul la cap. 14.

59 Ex. cap. 6, 44 ș. a.

Datarea propusă de N. A. Ursu, 1780, pentru ms. VI-49,⁶⁰ adică în urma ms. 124 (1779) ca și presupunerea existenței unui model după care aceștia au copiat — traducerea lui P. Stamatiadi după Bellegarde — sînt mai mult decît plauzibile. Întrucît ms. 27 (din 1785) are pasajii care lipsesc din celelalte două, probează că el nu a copiat după cei doi de dinaintea lui, ci după traducerea originală, sau, poate după o altă copie. De ce presupunem și posibilitatea de a fi copiat după o copie? Pentru că, din comparația cu ms. VI-49 și 124, putem deduce ușor că a existat un model unic, dar diferențele sînt prea mari între grupa de mss. din Iași VI-49, 124 și ms. 27 din București. După un model unic atîtea greșeli ar fi inexplicabile pentru niște copişti de meserie! Vor mai fi fost și alte intermediare.

Mai trebuie să mai facem o remarcă: Punctuația și structura frazelor e de multe ori foarte diferită între manuscrisele VI-49 și 124 pe de o parte, și ms. 27 pe de altă parte, ceea ce duce, încă o dată, spre concluziile de mai sus.

Ceea ce e o noutate față de textele propriu-zise ale lui Epictet, rămase în tezaurul gîndirii omenești, sînt așa numitele *Tîlc-uri*, adăugate în cele trei manuscrise după fiecare capitol al operei originale, adică ceea ce am numi noi niște *comentarii*. Va fi fiind abatele de Bellegarde autorul lor? În orice caz, traducînd în românește, Petru Stamatiadi (dacă va fi fiind el) de acolo le-a luat. Moda comentariilor era mai veche, chiar la opera lui Epictet.

Într-un volumaș miniatural, 9×5 cm., editat la Amstelodami în MDCLX(?)X (1659 sau 1670) — semnul întrebării e în locul unei găuri în pagina de titlu — e publicat în limbile latină și greacă EPICETI ENCHIRIDION ET CEBETIS TABULA și la Enchiridion (Manual) sînt adăugate și niște BREVES IN EPICETUM NOTAE,⁶¹ dar sînt altceva decît *Tîlcurile* din manuscrisele noastre.

2. Sînt *Cartea lui Epictit* din ms. 27 și *Haractirurile* lui Epictit din manuscrisele VI-49 și 124, *Manualul*, sau „o *antologie comentată a cugetărilor morale ale lui Epictit*”?

Răspunsul depinde de ediția cu care confruntăm manuscrisele noastre.

Dacă vom confrunța manuscrisele cu ediția C. Fedeleș din 1925 care e împărțită în 53 de capitole, în loc de 77 sau 79, atunci într-adevăr, cap. 1 din manuscrisele de care ne ocupăm corespunde numai în parte cu cap. 1 din ediția 1925, iar cap. 10 corespunde cu cap. 5 din ediția 1925. Aceste constatări au putut îndreptăți părerea că în manuscrisele VI-49, 124 și 27 avem de a face cu o „antologie” din opera morală a lui Epictet, operă compusă, după cum se știe, din *Manual*, *Fragmente* și *Diatrize*. Avînd prilejul să ne ocupăm de opera lui Epictet în românește, cu prilejul descoperirii traducerii acestui filozof de către Lazăr Asachi, am fost de la început dezorientați de aceste nepotriviri între diferitele împărțiri pe capitole ale *Manualului*, în edițiile românești. Astfel ediția I. V. Socec (cu titlul *Purtare în*

60 În studiul publicat în revista *Cronica*, loc. cit.

61 p. 267—324.

viață) fără an, nu e împărțită deloc în capitole, iar traducerea lui C. Fedeleș, 1925, e împărțită în 53 de capitole. N-am văzut traducerea lui N. I. Iancovescu din 1901.

Ediția tipărită în 1977, în traducerea lui D. Burtea, e cea mai aproape de împărțirile clasice, avînd 77 de capitole.⁶² Ediția Amstelodami, citată mai înainte, are 79 capitole, și tot 79 de capitole are și ediția abatelui de Bellegarde, după care s-au luat textele manuscriselor noastre care, au și ele, tot 79 de capitole. Nu e vorba însă de texte în plus, ci de împărțirea ultimului capitol, 77 în trei capitole scurte: 77, 78 și 79. E drept că și celelalte capitole nu sînt împărțite riguros asemănător cu ediția românească a lui D. Burtea, dar cele trei manuscrise în cauză, cu toate diferențele mărunte semnalate între ele, au același conținut, așa că ceea ce vom stabili cu privire la conținut, se va referi la toate trei.

Conținutul este traducerea Manualului lui Epictet în întregime fără intercalarea unor texte din celelalte două scrieri ale filozofului, și fără prescurtări notabile. Acolo unde sînt unele prescurtări, ele se datoresc limbii traducerii. Bine înțeles că *Tilcu*-rile sînt adăugate și aparțin altcuiva decît lui Epictet, dar ele urmează capitolele acestuia, fără a impieta cu nimic asupra textului filozofului, împărțirii lui pe capitole etc.

Prin textul acestor trei manuscrise, intitulat în două din ele *Haractirurile lui Epictet* și în al treilea *Cartea lui Epictet*,⁶³ sîntem de fapt în fața primei traduceri integrale, în românește, a Manualului lui Epictet. Că ea se datorează lui Petru Stamatiadi sau altcuiva, se va putea stabili definitiv cînd se vor ivi date noi. Poate că se va rămîne la această atribuire dar, deocamdată, ceea ce e sigur, e faptul priorității acestei traduceri a Manualului în românește. După această traducere, urmează cea a lui Lazăr Asachi, aceea fiind însă într-adevăr o antologie din toată opera filozofului, cuprinzînd și din *Manual* mai mult de trei pătrimi.

Pentru elucidarea definitivă a problemei conținutului *Haractirurilor* — *Cărții lui Epictet* din manuscrisele cercetate, arătăm mai jos comparația între textul lor și textul ediției D. Burtea, al Manualului, cu echivalentele respective.

Ms. VI—49, 124, 27	Ed. Burtea
Cap. 1—12 corespund	Cap. 1—12
" 13 "	" 13—14
" 14 "	" 15
" 15 "	" 16
" 16 "	" 17
" 17 "	" 18
" 18 "	" 19

⁶² Epictet, *Manualul* și Marcus Aurelius, *Către sine*, Biblioteca pentru toți, ed. Minerva, București, 1977, p. 5—36.

⁶³ De notat că totuși, la sfîrșitul ms. 124, copistul notează că sîrșește „*Cartea lui Epictet*”, deci ca și în ms. 27. În *Scară*, la început, are *Haractirurile*.

Ms. VI—49, 124, 27

Ed. Burtea

Cap.	19	corespund	Cap.	20
"	20	"	"	21
"	21	"	"	22
"	22	"	"	23
"	23	"	"	24
"	24	"	"	25
"	25	"	"	26
"	26	"	"	27
"	27	"	"	28
"	28	"	"	29
"	29	"	"	30
"	30	"	"	31
"	31	"	"	32, 33, 34, 35
"	32	"	"	36
"	33	"	"	37
"	34	"	"	38, 39 și partea I-a din 40
"	35	"	"	40 partea a II-a
"	36	"	"	40 partea a III-a
"	37	"	"	41
"	38	"	"	42
"	39	"	"	43
"	40	"	"	44 partea I-a
"	41	"	"	44 partea a II-a
"	42	"	"	44 partea a III-a
"	43	"	"	44 partea a IV-a
"	44	"	"	44 partea a V-a
"	45—70	"	"	45—70
"	71	"	"	71 partea I-a
"	72	"	"	71 partea a II-a
"	73	"	"	72—73
"	74—76	"	"	74—76
"	77	"	"	77 partea I-a
"	78	"	"	77 partea a II-a
"	79	"	"	77 partea a III-a

Dacă opera lui Bellegarde a cunoscut una după alta șase-șapte ediții, numai în secolul al XVIII-lea, în Franța, iată că ea a cunoscut cel puțin patru ediții, în același secol, și în România și anume în Moldova: manuscrisul traducerii originale și cele trei manuscrise-copii, dintre care unul a ajuns la București.

Interesul pentru Epictet la noi a fost justificat prin conținutul său moral, foarte apropiat de doctrina creștină — copiii sînt clerici — dar și prin deschiderea spre disciplinele umaniste care tocmai începea și care, începînd cu partea a doua a secolului al XVIII-lea, se va desfășura cu o efervescență evidentă în toate cele trei Țări românești. Copiii erau ei clerici, dar mulți erau profesioniști ai scrisului și nu întotdeauna copiau ceea ce îi interesa doar pe ei. Executau

și comenzi dar, dincolo de comenzile unor persoane private, ceea ce îi orienta mai ales era comanda culturală a epocii. Trebuie să notăm totuși și faptul că, printre cei dinții care au reacționat pozitiv la comanda culturală a epocii, au fost și clericii. Nu au fost numai copii! Au mers întotdeauna în pas cu epoca și uneori înaintea ei. N-au dat niciodată semne de teamă față de alinierea noastră culturală la nivelul Europei. Ba chiar dimpotrivă, au sprijinit-o și au încurajat-o, socotind-o o datorie patriotică.

Traducerea lui Epictet precede doar cu puțin inițiativele în acest sens ale unor clerici precum mitropolitul Leon Gheuca, arhimandritul Leon-Lazăr Asachi, în Moldova, preotul Samoil Clain în Transilvania și, de pildă, arhimandritul Eufrosin Poteca în Țara Românească.

Manuscrisele cu traduceri ale lui Epictet ar putea fi, așa cum remarcă și N. A. Ursu, primele traduceri de texte filozofice în limba română, din limba franceză. E drept că nu prezintă același grad de dificultate pe care îl prezintă o *Logică*, de pildă (Samoil Clain cu *Logica* lui Baumeister, Lazăr Asachi cu *Logica* lui Condillac), dar nu e lipsit de importanță să vedem ce echivalențe lingvistice s-au găsit textelor lui Epictet în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, adică, de fapt, cum arătau primele echivalențe. Constatarea noastră e că, în general, traducătorul s-a descurcat bine. Textul său e ușor de înțeles și astăzi. În primul sfert al veacului următor, lupta pentru abilitarea limbii române ca limbă posibilă și accesibilă pentru științe și filozofie, va mai fi încă foarte accentuată. Un Veniamin Costache în Moldova și un Gheorghe Lazăr în Țara Românească, se vor strădui din răspuțeri să-i convingă pe rezistenții în numele superiorității ba a limbii grecești, ba a limbii franceze, că și în limba română se poate face cultură. Traducerea lui Epictet e una din dovezile care, poate, le va fi fost cunoscută. În orice caz grecismele, ca termeni tehnici, sînt destul de reduse ca număr, și tot așa turcismele și slavonismele. Găsim în câteva rînduri *ipolipsis*,⁶⁴ *fantasia*,⁶⁵ *a apofosi*,⁶⁶ *farfara*,⁶⁷ *metahirisi*,⁶⁸ *zaiafet*,⁶⁹ *politicos*,⁷⁰ *practicos*,⁷¹ *epiharisire*,⁷² *a te feredui*,⁷³ câteva slavonisme precum *libov*, *libovnic*,⁷⁴ *năsîlnicii*,⁷⁵ *proslăviță*,⁷⁶ *probozanie*,⁷⁷ *blagocestiv*,⁷⁸ *căzării*⁷⁹ dar și *titulus*, *melanholie*,

64 gr. stimă, reputație, faimă, în cap. 24.

65 dar și *fantasia* gr. *phantasia*, părere, în cap. 10, 24.

66 gr. a da o hotărîre, o sentință, a lua o decizie.

67 flecar, palavragiu.

68 gr. cu sensuri multiple: a folosi, a practica, a îngădui, a proceda, în cap. 9, 32, 47.

69 turc. ospăț, petrecere, în cap. 31.

70 gr. cu sens de orășenesc, dar și cu sensul de om manierat *Tîlcul* la cap. 13.

71 gr. îndemînat, capabil.

72 gr. bucurie, plăcere, în cap. 35.

73 a face bae, în cap. 9.

74 sl. iubire, iubit.

75 sl. greutate.

76 sl. zicală, proverb.

77 sl. dojană.

78 sl. pios.

79 sl. cuvîntări.

bagatela, neologisme probabil preluate din originalul francez, deși *titulus* are forma originală latină.

Credem că reproducerea la sfârșitul studiului nostru a traducerii *Manualului*, va putea servi mai ales istoricilor limbii române și celor ce se ocupă cu studierea evoluției terminologiei filozofice românești. Am preferat dintre cele trei manuscrise, manuscrisul 27, deoarece l-am avut mai întâi la îndemână și apoi, ni s-a părut mai organizat sub raport morfologic și deci mai ușor de citit și de înțeles. Am intervenit din loc în loc cu câte o virgulă pentru a ajuta clarificarea înțelesului așa cum l-a avut în vedere traducătorul, urmînd însă în general împărțirea în fraze așa cum a ieșit din mîna copistului. E de la sine înțeles că n-am intervenit în lexic. La transcriere am urmat regulile utilizate pentru textele de epocă în Moldova, așa cum au fost aplicate d. p. de prof. N. A. Ursu la editarea *Operele* lui Dosoftei.⁸⁰ Parantezele drepte indică literele care deși se citeau în vremea aceea, nu se scriau, socotindu-se subînțelese, precum *o* pentru *oa* (oameni) și *i* final (puș pentru puși). Pentru ușurința lecturii le-am completat. Am păstrat însă, după manuscris, sau în spiritul lui, accentele pe *é*, și n-am adăugat pe *a* (*cé*, *știé*, *puté*, *avé*, pentru *cea*, *știa*, *putea*, *avea*), decît acolo unde l-a pus și copistul. În general copistul a urmat în scris felul cum se pronunțau cuvintele, căutînd echivalențe fonetice. În general, limba lui este inteligibilă și azi. Cînd a fost cazul, am dat o scurtă sugestie de citire la subsol (ex. cazurile în care *ce* însemna de fapt *ci*, și *ci* însemna *ce*).

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

⁸⁰ București, 1978.

CARTE[A] LUI EPICITIT

Cap. 1

- f.14 O samă de lucrur[i] sînt în puterea noastră iar altele nu. Noi sîntem stăpîni numai pe gîndur[i], pe pofte, pe dragoste și pe uriciune, și pe toate altele ce spînzură de la noi; iar sănătatea, bogăția, ipolipsis de către alții, vredniciile celi mari și
14v toate lucrurile celelalte carile sînt afară din stăpî[ni]rea noastră, și nu le putem face, nu sînt în puterea noastră, ci streine.

Tîlcul

- Pentru ca să trăiești îndestulat, mulțămît și în liniște, ți să cade a osăbi lucrurile tale de ale întîmplării, de ale firii și de ale norocului. Nu este în voe ta a te naște bogat, de neam mare, istețu, boeriu, frumos, sănătos. Pentru aceea să nu te năcăjești cînd vreuna din într-acestea iț[i] vor lipsi ale tale; iarăș[i] sînt a fi curat, cinstit și dulce la vorbă, blînd, credincios și bun la fire, măcar că fără de nici o mîngîiere oamenilor, să strîmtează
15 născîndu-se ciungi, urîți, chior[i], șchiopi sau cu alte smintele lumești firești cînd sînt ... îndărăpnici, mincinoș[i], cînd fac lucrur[i] nebunești și grăiesc cuvinte de sminteală care aduc duioase rane la aceia cătră carele zic, nimică nu le pasă.

Cap. 2

Lucrur[i] carele sînt drepte ale noastre, sînt din firea lor slobode. Iar cele streine sînt supusă robi[i] întristărilor celor ascunse adesă și voi[i] cei strein[e].

Tîlcul

- Uriciunea dragostii, poftii inimii, cugetelor și cuvintelor noastre noi sîntem. Un stăpîn, un tiran să mă închidă poate, iar să mă oprească a nu-l urî, sau a nu grăi de cruzime lui, nu poate.
15v Inima cetate este a unui om de cinste, carele suferă cu mare răbdare năcazurilor ce-i vin. [Ea] îl face mai înalt de cît aceia ce l-au năcăjit. Pentru aceea Epictit să mira de mare îndrăzneala lui Helvedie, carele cu nimică nu ș-au schimbat datoria sa. Vespezian împăratul Rîmului, carele cunoaște statornicie bărbatului,

i-au poruncit într-o zi să nu vie la senat, pentru că are să de oarecari porunci și să temé de Helvedie să nu cumva să-i sté împotrivă. Cătră carele au răspuns Helvedie: tu împărate să-m[i] ei boerie o poți, iar în cită vreme sînt într-însa, a mă opri să nu fac datorie mé, ca să nu viu la sinat, nu poți. Vîno, i-au zis împăratul, dar cuvînt să nu răspunzi. Nu voi răspunde au zis Helvedie, de nu mă vei întreba de sfat. Vespezian au zis: nu este cu puțință a nu te întreba, dacă vei veni. Nici mie nu este cu puțință, au adaos Helvedie, a nu grăi cele ce voi cunoaște cu calea. Atuncea Vespezian au zis: De vei face aceasta, viața ți să va lua. Iar el au răspuns: făr de moarte eu nu sînt; făr de frică de vei face aceasta, tu vei păzi stăpînirea ta, iar eu nu mai puțin a mé. Tu vrînd poți să mă și surgunești; dar eu nu făr de bucurie voi suferi. Tu, vrînd, poți să poruncești să-mi rădici și viața, dar eu fără de spaimă voi privi curgînd sîngile meu.

Cap. 3

De vei amesteca cugetele și de vei crede a fi slobode acelea care din firea sînt supusă roabe, sau de vei socoti ca un al tău lucru, acele ce sînt a altuia, vei afla împedecăr[i] la tot pasul tău, afla-te-vei în mie de năcazuri, în surpătur[i], huli-vei pe D[u]mnezeu și pe oameni. Iar de nu vei socoti ca alt lucru strein, și cel strein ca al tău, atunce nu vei afla împedecăr[i] sau poticnire în socotelile tale, nici vei afla vreodată sminteală; dușman pe nime nu vei avé nici odinioară, nici vei păți cît de mică pagubă.

Tîlcu

Acele ce sînt în puterea altuia, să află supusă la mare primjii, pentru că omul nu rămîne multă vreme tot într-aceieș[i] stare. Astăzi îț[i] făgăduiește lucrur[i] mari, iar mîne nici gînd n-are de cele ce au făgăduit. Nu trebuie dar a socoti cuvintele și făgăduințele ce [ți se] fac, și de nu s-au făcut aceia ce este în voia ta, trebuie să aibi răbdare. Și de ți-au făgăduit că-ț[i] va da și oarecare sprijineală și s-au întîmplat împotrivă, nu te supăra pentru că nu este în puterea ta. De ai făcut vreo greșală, umblăr[i], ajute-ți ispita a te îndrepta, luînd măsurile tale de acolo înainte. Jalubile, muștrările, strigările, nu sînt nici de treabă la folosul tău. Aceste să vād a nu vré să ți să supue ție, pentru ce dar să te super[i] de acele ce nu sînt în puterea ta. Luminează turburarea, care necredinți a oamenilor îț[i] pricinuește, și te silește a-ți așaza un fel de odihnă în umbletele tale.

Cap. 4

De vrei să ciștiți binele, ce ți-l dăruiește înțelepciunea, nu trebuie să-l privești cu atîta dragoste nici să-l aibi la atîta rivnă, ci la oarecare lucrur[i] trebuie a te arăta întreg, iar de altele să

te păzești pînă la o vreme, pentru că pe lingă cele adevărate bunătăți, de vei pofti bogăție sau mare boerie, poate să te scoți din poftele tale cele dintăi. Cari lucru este de îndoială că poț[i] să pierzi acele bunătăți, care pot să-ț[i] cîștige slobozenie minții, și a înorocirii cei adevărate.

Tîlcu

- 18 Nu să dă mare socotință unui om ce-ș[i] cheltuiăște zilele sale cu cititul, cu gînditul, cu cugetarea, pentru că să-ț[i] înumple mintea sa de învățăturile cele frumoase, căci după ce au dobîndit prin osteneala și silința învățaturii tot aceea ce poate să să sature iscodirea sa, răpublica nu-l socotește fără numai că iaste înțelept. Dar el nici îl socotești, nici îl odihnește mai bine, nici îl împodobește mai mult. Într-alte vremi în răpublica Atinii și a Rimului toate să lucra prin învățatur[i] și științe. Vredniciile era răsplătirea osteneții. Vremile s-au schimbat, cum și obiceiurile s-au prefăcut, și loc n-a rămas de a nădăjdui că or mai dobîndi științele credința ce au perdut-o. Un nebul eșit din gunoiul norodului bogat și care să poartă în carită de aur și aruncă tină în fața unui înțelept ce merge pe jos, nu este cu puțință de a să lipsi de norocul lui, și de înțălepciunea lui, de minte[a] norocită a înțeleptului. Aceste[a] sînt niște drumur[i] foarte schimbate, pentru că pre[a] rari ori poți vedea minți frumoasă a să face bogate, pentru că ele nu să razămă în voile nărocului, ci petrec viața sa într-o cămară pentru ca să duminezi străbătînd întunericul vechimei și pentru aceea nu poate strînge mari bogății. Aceia ce au mare norocirea și să tăvălesc pe grămez[i] de aur, ticăloși socotesc pe cei înțelepți, iar aceștia petrecînd o viață mai unită poate fi mai mulțămîți și mai norociți! În scurt încailea nu au a să muștra pentru înșălăciune sau strîmbătăți sau și pentru supărările ci le fac bogățiile celi mari și care le socotescu ca pe niște sprijinele neamului omenesc aceia ce le cîștigă.
- 19

Cap. 5

- La cugetarea fiiște căruia lucru supărător, înșălător, deprinde-te a zice că nu este altă, fără numai un limpede năluc și lucrul nu-i după cum să păré. După ce te vei încredința într-aceasta chip, păzăște canoanele ce le ai, ispitește la toate, de este lucrul
19v acela ce te supără din firea celor ce sînt în puterea ta, pentru că de nu va fi, este să zici neturburîndu-te cum că nu este în treaba ta.

Tîlcu

Norocirea sau nenorocirea oamenilor curge mai de multe or[i] din fandasia lor, pentru că atunce sînt norociți sau nenorociți, cînd cred că este lucru într-acesta chip. O haină frumoasă, un cal bun, o casă desfătăță, un loc împodobit, un ceasornic, o piatră scumpă, toate acestea de mică trebuință fiind, ajunge să

le pricinuiască mare bucurie. O primejdie mică, o ușoară melancolie, turbură întunecatelor cugete, răle fandasiei oamenilor, pentru ca să-i facă mai nenorociți. Când nu are nimică ca să-i supere, 20 cearcă mai înainte, ca să le afle norocir[i] la care poate niciodată nu vor ajunge. Și această frică, care nu-i întemeiete pe nimic, îi năcăjăște, atîta cît și un lucru ce ar fi încredințat, adevărat, cît sînt în viață, unei primejdii care să vede îngrozitoare. Dar de ne vin primejdii netrasă de noi înșine, sau și fără de greșala noastră, trebuie să le socotim ca o nimică, pentru că este mare mîngîierea, a nu avea niștine de la sine, asupra sa muștră[r]i. Norodul cel prost socotește totu schimbat, dar nu ne să cade noao a ne răzămă pe socoteala prostimii; ci mai bine să avem pildile celor înțelepți. Socrat după ce s-au dus la moarte, și-l ducé la paza de obște, Apolodor prietinel și ucenicul său i-au zis: aceia ce mă întristează mai mult, este a te vedea murind 20v nevinovat. Iar Socrat, netezindu-l pe cap, așa i-au zis, rîzind: au poftei mai bine a mă videa murind pe vina mé?

Cap. 6

Te bucur[i] de-a pururea a dobîndi aceea ce (ceva n. n.) cu mare herbînțală, dar niciodată nu poftesti a cădé în primejdii, de care te temi. Nenorocirea este a nu dobîndi aceea ce dorești. Dar mai mare este a cădé în rălile de cari te temi. Dar dorirea numai pentru aceea ce este în puterea ta. Nu vei cădé nici odinioară (nici o dată n. n.) în nenorocirea de care te temi. Iar de te vei teme tare, de rălile ce nu sînt în puterea ta, a te feri cum am zice de boale, de moarte, de sărăcie, de-a pururea vei fi fără de odihnă.

Tîlcu

21 Firesc lucru este la oameni a pofti să fie norociți. Dar acest lucru să află rare ori încredințat, care neconțin să cearcă, măcar că nu este în puterea lor a afla. Hotărăște a te odihni într-aceea ce ai. (Unii n. n.) nu sînt mulțămîți cu acele ce dobîndesc. Un neguțător supărat de griji, și de ostenele neguțătorii sale, după odihna suspină, ca un om ce locuește în pustiu și, supărat de singurătatea și de greutatea pustiului, îi (este n. n.) urît să nu fie aruncat iar într-o stare de viață mai tulburată și mai cu supăr. Magistratul nu să mulțamește de nu va sili norocul său, pînă și la ce[a] mare vrednicie a hlamidei. Trebuie dar 21v a să îngreua cu o mare sarcină și (a n. n.) să afunda în nespusă datorie ca să o cumpere. Un om de neam mare, scos din boeria sa, la țară, care puté acolo să să bucare întru odihnă, să cheltuește a lucra și a dichisi moșia sa. Fiind nemulțămît cu casa întru care au lăcuit strămoșii săi, o strică din temelie, ca să zidească o curte, pentru care datornicii îl caută mai înainte de a să isprăvi.

Cap. 7

22 Părăsește-te de a păzi odihna ta cu toată silința de lucrurile ce nu sînt în puterea ta. Și să nu aibi (grija n. n.), fără numai pentru acelea ce-ț[i] sînt în putere a le face. Iar pentru cele ce n-ai, scoate-ți din minte tot feliiul de poftă. De vei pofti cu mare dor lucruri ce nu-ț[i] sînt în putere a le dobîndi, vei simți mîhniciuni, văzîndu-te lipsit de ele. Încă și de nu știi bine a stîmpăra poftile lucrurilor, carele sînt de cinste a le pofti. Iar carele să află în puterea ta, cearcă-le, or fugi de dînezele cu măsură, și cu înțelepciune, și fără a tulbura odihna ta.

Tîlcul

22v Să văd uneor[i] niște împotriviri firești, cărora stăpîn nu poți fi. Dar trebuia să le ascunzi cu socoteală, cînd ele prăvesc la oarecare obrază de unde nădăjduiești a avé folos. Și aceasta este datorია, silința acelora care starea lor îi îndatorește a trăi în curțile celor mari. Să cade să să supuie, să măgulească, să îmbrățișez[e] pe cei ce urăsc. Pentru că de vei lăsa să-ț[i] cunoască cugetele ce ai pentru dînșii, îi poți perde. Trebuie să socotești fețile pe care te razimi, și de la care nădăjduiești marea facere de bine. Și cînd ai aflat voe lor, și ai cunoscut firea lor, la ce sînt plecați haractirul lor, trebuie plecăciune ca să întri într-a lor bune harure. Și aceasta nu vei dobîndi fără numai supuindu-te la toate poruncile relei voi[i] lor. Această nimereală este o practică foarte amară, pentru că fețile pe care tu te razimi, te vor face a cunoaște, cu cumpliciune stăpînirea mărimea (mare n. n.) ce au asupra ta. Și aceea ce este mai greu, trebuia să-ț[i] ascunzi scîrba și mînia ta supt un chip schimbat, ca să nu poți perde nădejtile tale ce le-ai avut. Ci aceasta este un drum a nu face nimic împotriva oamenilor, a cărora dragoste it[i] este așa de scumpă. Celi mai multe lucrur[i] ce nădăjduiaști că ar puté fi pentru tine, nu pot fi grijile, nici meștesugirile, nici plecăciunile, cu carele te supui să le isprăvești. Și de vei părăsi tu acest drum, au poți[i] fi mai nenorocit, au nu poți[i] ajunge la săvîrșirea ta fără numai printr-atîtea ostenele?

Cap. 8

23v Socotește cu luare aminte feliurimea lucrurilor carele sînt pentru desfătare, or[i] pentru folos, sau pentru că tu le iubești, începînd de la chipurile ce să cuvin. De ai libov la un lucru lesne stricăcios, adu-ț[i] aminte că este stricăcios, și nu te tulbura dacă din întîmplări să va strica. De-ț[i] sînt dragi copii[i], sau muerea ta, adu-ț[i] aminte că sînt muritoare, aceia pe care tu îi iubești, și de ți-[i] va rîdica moartea, nu te vei turbura.

Tilcul

Cînd te aşă[zi] pe tot felul de întîmplare, te apofoseşti, mai în odihnă te vez[i]: este la viaţa noastră şi suire şi pogorîre. Norocirea bună nu ţine multă vreme. Nenorocirile au schimbări, şi cînd cazi într-însele, să te nădăjduieşti în zădar, căci tămăduire
 24 nu este. Întristăciunea cu carele te umpli este o adăogire a nenorocirii. Te munceşti adesea o[ri] pentru nişte lucruri carele nu plătesc mîhniciunile în care te laş[i]. Pierdirea unii judecăţi, care puţin micşurează averea omului, pricinuieste supărarea şi necazur[i], pe care toată socoteala nu poate să le tămăduiască, nu va ave mîngîier[e] neîndămănrările şi dulcele vieţii. Şi măcar că va fi îmbrăcat, odihnit şi hrănit, ca şi mai înainte de ace
 24v întîmplarea, dar cu toate acestea va fi fără de mîngîiere. Strigă, aruncă toate, sudue pe casnicii săi pentru un păhar stricat. Un lucru de nimica ajunge să ne facă lipsiţ[i] de odihna noastră, şi să ne facă urăciune celor care sînt mărturii nebuniilor noastre. Tu vei să te omor[i] împreună cu acel fiu al tău unul născut, pe carele moartea ți l-au răpit din braţele tale. Dar a învie nu vei pute, cu toată acé gré melanholie a ta, carele te roade, scurtează zilele tale şi face viaţa pre gré de purtat. Alexandru întristat de moartea lui Ifestionu au grăit hule împotriva tuturor dumnezeilor, şi au aprins biserica lui Asclpiad, pentru că n-au putut mîntui viaţa unui iubit al său. Tulburarea inimii sale cea slabă nu l-au arătat ca pre un Alexandru. La această întîmplare s-au făcut nevrednică de un domn atîta de mare. Statornicia lui Xenofon
 25 este mai vrednică de laudă pentru că în vremea cînd jărtve el, au venit de i-au spus că fiul său să omorisă, şi au luat cu adevărat coroana sa ce de flor[i] ci o purta în cap, pentru ca să arăte jăle ce-i pricinue această pierzare. Dar cînd i s-au spus că fiul său au murit ca un om de cinste, au luat iarăş[i] coroana şi au isprăvit cu linişte jărtva sa.

Cap. 9

Mai întii de a te apuca de un lucru, cearcă cu amănuntul toate stările împrejur. Cînd vrei să mergi să te feredueşti, adică (adă n. n.) în mîntea ta toate nebuniile ci să obicinuesc a să lucra în feredeu. Acolo să varsă ape, să împing unii cu alţii, să sudui[e],
 25v iş[i] pierd hainile. Aceste socotele de le vei face, mai bine te vei păzi împotriva tuturor întîmplărilor carele pot să ți să întîmple. Şi de vei zice întru tine: eu voi să merg la feredeu, dar într-aceiaş[i] vreme eu voi să păzesc cinstea mea, nepărăsindu-mă de ale mele obicnuite rînduele, metahirisăşti aceste păzir[i] la toate lucrurile tale. Şi de ți să va întîmpla să-ți vie şi vreo supărarea sau vreun năcaz în feredieu, vei fi cu totul gata, şi vei zice: n-am veniţ numai să mă feredesc, ci încă cu hotărîre ca să nu fac nimică, care să fie nevrednic de cinstea mé şi să mă fereduesc, arătînd socoteala cé bună pentru lucrurile cele răli şi urite ci să vād acolo.

Tîlcul

- 26 De ar fi fost toți oamenii cu socoteală, de ar ave[a] grijă a păzi toate cele ce să cuvin, de s-ar hotări să facă unii altora datoreziile sale, n-ar ave[a] pe tot ceasul a îndrepta atîtea greșale în tovărășiile vieții. Dar nebuniile lor, năsilnicia lor, mojiția lor, sălbăticia lor, nu să poate spune. Aceasta este începătura de atîtea nesocotinți, de atîtea răspunsu[ri] grele și vătămătoare, de atîtea slujbi rele, ce-ș[i] fac unii altora, de gîlcevi urite ce pornesc unii asupra altora și trebuie să le ei așa cum sînt, și să sufer[i] nebuniile lor, ca să păzăști pacea. Iartă slăbeciunile lor și greșalele,
- 26v și să te faci că nu le auzi, și de Ț-au grăit lucrur[i] de ocară, răspunde-le netulburîndu-te. Iar de-ț[i] va lipsi cuvinte a zice ce-i cu cale; ce au întru sine începătorii de toate răutățile și fac haz a întrista, a vătămă și a strica pe oamenii carii au trebuință de ajutorul lor, fă socoteala ta cum că lume este plină de oamen[i] nemulțămitori, interesați și răi la credință. Tu te silei a le sluji, și ei nu s-au îndatorit nici ca cum la slujbile tali care le-ai făcut. Tu îi datorești cu banii tăi, și ei umblă să te înșale cu tot chipul de urnele ca să nu-ț[i] plătească. Ci la aceasta cu vreme trebuie să te gătești, ca să le afli voe până a nu-[i] face toată răutatea, care îț[i] pot face.

Cap. 10

- 27 Nu sînt lucrurile care tulbură pe oamen[i], ci fandasie care au. Moartea întru sine nu este vrun rău, pentru că de ar fi atîta de îngrozitoare, într-acestaș chip s-ar fi părut și lui Socrat. Dar nu, fără numai prepusul ce-l ai a morții o face așa groaznică. Cînd ne aflăm în tulburare, sau cădem într-o întristare, nu să cade a năpăstui pe alții, nici a supăra pe alții, fără numai pe noi înșine, și pre prepusurile noastre. Aceasta nu să cuvine fără numai la un om neînvățat, și care obicinuește a da vina pe altul. Iar cel înțelept dă vina pe sine. Iar cel mai cu întregă minte, nîci luiș dă vina, nici altuia.

Tîlcul

- 27v Fețele celi cu fandasii și lacome la cinste află socoteli nebu-nești de a năcăji și pe sine și pe lații. Un cuvînt ci să poate talmăci în rău; și cînd nu fac vrun sunet ca să tragă la sine ochii a toată lumea, îl face a crede că cinstea lor s-au perdut. Răul de care ei jăluesc, nu ari nici o potrivire adevărată, fără numai în fandasie lor. Și de întră undeva aceia, tot aceea grăesc și nu pot să grăiască de alt lucru. Care nu să cădé să grăiască de pagubile sale, fără numai cătră cei mai aleși a lor prieteni, însă de au trebuință de ajutoriul lor sau de faptul lor. Nerăbdarea ta, jalubile, muștrările cari le scapi, fac pe alți să cunoască slăbeciunea ta și dă la aceia de care tu te jăluești bucurii. Văzîndu-te simțitoriu la mîhniciunile ei, ei îț[i] pricinuește mai multă parte din

lucru, care ne dă neodihnă și care tulbură liniștea noastră. Nu sînt harnici atîta pe cît le socotim noi. A ceea ce face la o samă de oameni să arăte atîta de mare inimă la întîmplările lor, unde alții îș[i] perde îndrăzneala lor, este pentru că aceștia nu suportă cu prepusul, socoteala și fandasia ce greșită a celorlați, care nu judecă cu mintea întregă lucrurile. Socrat osîndit la moarte, vorbi cu inimă liniștită cătră judecătorii carii vre să-l arăte vinovat: Voi, zice el, să vă însărcinați cu o mari muștrari de atîta grabă și neașteptare. De aț[i] fi așteptat încă puțină vreme, moartea mé ar fi sosit singură, și aț[i] fi dobîndit aceea ce poftiț[i]. Pentru că vedeț[i], vîrsta mé că au trecut din alergarea sa și este foarte aproape de sîmnu. Mare mîngîierea aț[i] fi avut cînd m-aț[i] vedé să mă jăluesc, să plîng, să suspin și să mă rog și să fac tot felul de micșurări, care vedeț[i] că fac de-a pururea aciiie care sînt unde eu mă aflu. Dar într-această primejdie eu n-am crezut că să cade a mă pleca la un lucru așa de jos și de rușine, și după hotărîre voastră nu mă căesc că n-am făcut această nevrednicie. Pentru că mai mult iubăsc să mor, după ce am făcut acest cuvînt de îndreptarea mé, decît să trăesc după

28v

29 ce vă voi ruga după cum voi poftiț[i]. Aceste cuvinte a lui Socrat întăresc treaba lui Epictit: cum că nu sînt lucrurile care tulbură pe oameni, ci fandasiiile ci au pentru dînsăle și a lor mai înainte răli socoteli carile îi muncesc.

Cap. 11

Să n-aibi în zădarnică bucurie pentru frumusețile streine, carile nu sînt întru tine. Un cal frumos de ar puté zice că este frumos ar fi de suferit. Dar cînd zici tu întru sineț[i] lăudîndu-te că ai un cal frumos, tu te lauz[i] de un lucru carile nu-i întru tine. Pentru ce dar poț[i] cu dreptul să te bucur[i]. Este un bun nărav a înțelepciunii tale, de vei socoti lucrurile după cum sînt

29v

ele întru sine și de vei judeca cu întregimea minții, te vei lăuda atunce cu dreptate, și te vei bucura de un dar carile este cu adevărat întru tine.

Tîlcul

Nu este om așa de lipsit de minte, nici părăsit de socoteală, care să nu crează că are ceva vrednicie, sau să nu caute, sau să nu cerce să aibă slavă. Însă de va și cunoaște întru sine vreo greșală oarecare, ștearsă (o șterge n. n.) sau întărită (sau o întărește n. n.) cu alte socoteli de frumoasă darur[i], cari slujăsc numai pentru înfricoșare, dobitocie, sau mojiicie, fandasielor, (pentru înlăturarea acestora și apărarea ideilor . . . n. n.) ideilor la care să socotești el vrednic. Un om ce lăcuește într-o casă mare, căruia slujesc mulți, care are mulțime de moșii și are nume mare, carea, în ghenealoghia sa, numără mulți strămoș[i] slăviț[i] prin mare isprăv[i], să bucură ca cînd ar fi o vrednicie a sa. Să

30

împodobeste, ca să zic așa, să îmbracă sau să învălești într-acele mari nume, și-și[i] dă luiși[i] o cinste care nu să cade. Toată această pompă streină îl arată că ar fi un nebun nepriceput, un om călari pe un cal frumos sau care să trage într-o lifică frumoasă, (într-o n. n.) carită,* are socoteli mai sus de sine, decât cînd este pe jos și cu haine rupte. Văzduhul carile să arată în fața sa era sămna a mișcării minții sale și a ideii[i] ceii mici ci avé, că este de cinste și înalt. Sorocul cel mai înalt a nebunii lui este a să trufi întru aceea ce nu-i a lui. Oamenii cei născuți și crescuți între copii, unde părinții lor au adunat avere cu neguțătorie, sau cu prădarea, sau și furînd, în obște să zic a fi de neam, și grăesc cu îndrăzneală pentru bun neamul lor înaintea celora ce nu-i cunosc. Procitesc așa de adesă cum că sînt dintr-o casă mare, și uită aceea ce sînt. Dar să cade cel mai puțin a păzi ca să nu să afle dugheana lor, unde părinții lor cumpără și vinde la toți trecătorii postavul or altăceva. Aceasta este un tituluș ci grăește împotriva neamului celui de rîs. Obrazele cele cu socoteală au mare urăciune asupra acestora farfarale, care să dau la răpublici cu toată silința ca doară să s[ă] poată socoti de oame[ni] că sînt ceva.

Cap. 12

31 Cînd faci cali pe mare, pînă corabia este oprită la vrun liman, ești slobod a eși dintr-însa ca să-ț[i] ei apă or să strîng[i] scoice. Dar să cade să aibi gîndul la corabie, și să-ț[i] întorci necontentit ochii spre partea aceea ca să fii gata cînd cîrmaciul te va chema și să laș[i] tot: temîndu-te ca să nu te arunci în corabie legat de mîini și de picioare ca un rob. Asemene este și în viață. De ai femeia și copii, tu poți avé grijă de dinșii, iară cînd stăpînul te va chema, trebuie să alergi degrabă la vas, și să laș[i] tot, negîndind altă nimic mai mult. Iar de ești bătrîn, nu te delunga de corabie, temîndu-te ca să nu te afli negata cînd raizul te va chema ca să între într-însa.

Tîlcul

Lucrurile vieții nu s-ar căde să s[ă] socotească numai cu trecirea, nefăcînd drept socotelile ei, fiind că viața este un vad și cale, care ne duce la un popas statornic, unde noi trebui să facem mai multă zăbavă. Un dascăl vechiu zice că lume[a] este o gazdă, și oamenii sînt drumeț[i] carii să odihnesc cîtăva vreme. De să vor pune drumeții a împodobi o gazdă întru carea nu au să petreacă fără numai o noapte, ar face împotriva bunilor socoteli. Viața este așa de scurtă și trebui atîta de puține lucruri ca să o petrecem cu oarecare nevinovății, și să cade să știm a o iconomisi cu înțelepciune, ca să socotim lucrurile omenești ca un lucru de zăbavă. Oamenii trăesc ca cînd ar fi nemuritori, or[i] ca cum ar

* caretă, lectică.

- trebui să s[ă] bucure în multe ve]a[curi cu bunile ce au adunat cu atîta mari osteneți. Să îndeamnă din copilărie cu poftă ca să s[ă] întărească și să adune multe averi. Aceste idei ne umplu sufletul și inima și ne răpăsc toate socotelile buneii cuviință. Dar de abie cînd am făcut mijlocul lucrului nostru, iată-te și moartea vine, de ne curmă scoposul, și ne împărțește la streini averile noastre ce le-am adunat, și vremi a ne bucura n-am avut. Un om plin de ani, și de slăbeciune, care lucrur]i[sînt tovarășe] nedes-părțite a bătrîneților, încă zice: statornicia mé, norocirea mé; poată să facă ziditor[i] mari în care nu va avé vreme a lăcui, nici a le isprăvi. Sămnu curatu de poftă nebunească la o samă de oameni ci au pentru viață, pe carea nu o lasă făr numai cu greu și negrăită mîhniciune. Dar fiind că este un rău de care nu poți scăpa, trebuie să hotărăști cu dragă inimă. Este slăbeciune a nu îndrăzni să gîndești la moarte. Gîndirile care să fac pentru dînsa nu să zăbăvăsc, nici nu țin mai mult decît un minut. Zilele noastre sînt numărate și noi nu putem să adăogam măcar un sifert de ceas peste sorocul ce s-au însămnat de la fire. Filosofii carii trăesc neavînd dragoste asupra lumii, și care nu o socotesc întru nimică, și sînt sloboz[i], socotesc moartea cu multă netemere, și viața o lasă cu mare bucurie.

Cap. 13

- Nu pofti să să facă lucrurile cum tu le cei, ce hotărăști a să odihni cu chipul cu carele ele să fac.* Acesta este mintea, chipul, locul, cu carile poț]i[fi de-a pururea mulțămît: Boala nu este împedecarea făr numai a trupului; ia-ț[i] voia: nici ca cum nu o oprești a lucru. Un om ce are picioarele frînte și sucite merge cu multă greutate: iar duhul are de-a pururea aceeași slobozanie. Fă aceste socoteli asupra tuturor lucrurilor din viață, și vei afla că întîmplările care tulbură pe ceilalți, nu te vor su-păra pe tine.

Tîlcul

- Mai lesne este a pleca voea ta ca să o potrivești cu lucrurile ce ne să întîmplă, decît să schimbi firea întîmplărilor. Viața ome-nească este o țasătură și un lanțuh de lucruri bune sau rale care năvălesc și care ne întristează. Dar numărul celor de pe urmă este mai mare, și ca să cunoască că să cade de rali de cît de bune mai mult a nădăjdui în lume. Pentru aceea dar, trebui să mărturisești, spre rușinea ta, că sînt lucrurile ce te năcăjăsc mai mici, decît cugetele noastre cele întristăcioasă.
- 34 Pentru ce dar să ne supărăm, după cum noi facem, de aceea ce nu este în puterea noastră a o opri. Tu nu ești în stare, în care dorei a fi. Norocul tău nu răspunde cu pofta ta: neputințele tale nu te slobod a gusta și a simți dezmiardările vieții: sînt lu-

* mulțumește-te așa cum sînt ele.

- crur[i] căroră tu stăpîn nu ești, nici în puterea ta este a le tămădui. Nu razămă în mai mult decît a fi tu cinstit, dulce la vorbă, politicos, a da fiiștecăruia aceea ce să cuvine, și este drept gata a cêre de la tine. A-ț[i] părea rău de slăbeciunile oamenilor, a suferi poftile și năsilniciile lor, pentru ca să trăești în pace cu
- 34v toată lumea, a iconomisi firea lor ca să le ocîrmuești la socoteală cu cuvinte dulci, cu care poț[i] a o trage. Dacă ar fi oamenii în socoteala hotărîrii dumnezeăești, s-ar face avuții și s-ar socoti bogați, dezmerdîndu-să cu toate bunătățile vieții, și frumuseța minții și a inimii ar ține al doile rînduială. De o greșală firească nu ne mîngiem nici ca cum, cum am zice de pierdere unui ochiu, de a avé picioarăle sucite și statul urît, iar cînd avem inimă răă, creștere urită a mîhni pe oamenii cei veseli la inimă, și a o ocări obrazile celi de cinste cu cuvinte urite, care poate fac faptile mai cu rînduială și fără vinovăție, nici leac nu ne socotim mîhniți. Și după ce le zicem lucrur[i] ce-i rănesc pînă la
- 35 suflet, nu să simțesc nici să eu aminte ca să să îndreptezi.

Cap. 14

Cînd te supără vreun lucru, socotește întru sineț[i], cercînd cu cel greu * de ajutor vei puté sta împotrivă. Cînd vez[i] vro fată sau mueri frumoasă, înarmează-te cu stăpînirea ca să nu faci ceva împotriva cinstii tale. De ți să va da vreo treabă gré și cu osteneală, de ți să va grăi cuvinte vătămătoare, să cade să aibi scăpari la răbdari: cu aceasta pază, lucrurile nu vor ave asupra ta nici o stăpînire.

Tîlcul

- Pricina de atîte tulburări ci să întîmplă așa de adesă ori în
- 35v adunările oamenilor, și care strică întocmirea și unirea lor, curge din puțina neluare aminte, carele fiiște care să socotește a fi păzit împotriva și a celor mai mici întîmplări, carele sînt neapărate în adunările lumii. De nu avei a fi practicós fără numai între oameni cu omenie, dulce și cu socoteală, nu vrei fi supărat a face greșale împotriva bunei cuviință și a datoriilor tale: dar fiind lumea amestecătură de oameni buni și de îndărăpnicii trebuie să aștepti lucrurile, și să te ții în pază, ca să nu te zăbăvești într-aceste adunări. Mărirea duhului care îț[i] arată a suferi
- 36 îndărătnicie firea, și năsilnicia lor dă o mare slavă vredniciilor unui om de cinste, care are atîta stăpînire asupra sa, cit și nu-i lasă a-i scăpa nici un chip a răbdării, măcar de-i și zic lucrur[i] de ocară și de ris. Cînd ești atîta de norocit ca să pricinuiesti mînie vrune, să cade să te pui la treabă ca să-l mulțemești. Este o omenie,** cunoscută a rămîne într-aceea ocară, și a nu priimi să mărturisești că ai făcut strîmbătate. Aceia ce să năcăjăsc pentru

* (cu ce fel n. n.).

** în ms. VI—49: este o *neomenie*.

toate celi mici feliu]ri] de supărări care să nasc pe tot ceasul, nu pot nici ca cum a avé odihnă, nici pe alții a lăsa în odihnă. Nu trebuie să te faci că le auzi toate, sau că le vez[i], ci trebuie
 36v a întoarce vreo vorbă cu soțoteală de care să nu să poată vătămă, de vor lua lucrul într-adinsu. Dar puțin[i] oame[ni] sînt puțin-cioș[i] a fi cu această înțelegere, pentru că răspund cu iuțală la lucrurile cele iuți ce le vei zice. Sînt și un feliu de oame[ni] cu care cuvintele lui Epictit pot fi la mare ajutor. Și aceștie sînt carii, după ce au făcut pentru dînșii aceea ce ceri cinstea și datorie, în loc ca să să arăte dator[i] pentru aceasta, ei plătesc cu nemulțămîță. Tot acești oame[ni] carii să tăvălesc pe dinaintea tai și-ț[i] arată atîta dragoste cînd cred că poț[i] a le face vreo slujbă, nu-i fac * a nu te cunoaște după ce au dobîndit toate cele ce au gîndit. Sînt și alții carii silesc, pînă la necredință, carii să
 37 răspund împotriva acelora la care au datorie mare. Dar aceștie sînt hiară sălbatică pe care nimică nu poate a le îmblînzi, mușcînd pre ceiu ce-i hrănesc. Să cade să aibi o mare stăpînire asupra ta, ca să înădușeșt[i] toate socotelile ce are o neagră nemulțămîță ca aceasta. Iar cercînd a-ț[i] izbîndi, perz[i] vrednicia binelui ce ai făcut. Să cade mai bine a lăsa pe un ticălos ca acesta la mușcăturile lui, și la ocară cu care rălile sale îl acopăr.

Cap. 15

La toată întîmplarea ce-ț[i] vine, nu zice niciodată că ai
 37v pierdut vrun lucru, ci zi că l-ai întors înapoi. Au murit fiul tău, zi că l-ai dat înapoi celui ce ți l-au dăruiț; luatu-ț-au cineva moșia, asemenea zi că o ai dat-o înapoi. Ci acela ce ț[i]-au făcut această nedreptate, poate este un om rău; ce-ț[i] pasă cu ce mină să întoarce pămîntul tău înapoi la cela de la care îl avei. Zăbăvindu-să vremea stăpînirii lucrului ce ți s-au încredințat, socotește-l ca pe un lucru strein, și atîta grijă ai pentru dînsul, cîtă și drumețul are de gazda sa, unde ș-au ales răpaosul său.

Tîlcul

38 Puținele zile ce le petrecem pe pămînt de aice înainte, cu mii de întîmplări schimbate, care vin una după alta și otrăvăsc viața noastră, în fiiște care stare ce vom fi, cu neputință este a scăpa de oarecare nenorocire ce ne împresoară. O moarte fără de vesti ne rădică copii[i] noștri cei iubiți, pe care i-am crescut cu multă purtare de grijă și liber[i], și le căutăm ca un razim stîlp și nedejde casii noastre. Ticăloșiile celi din casă să împreună cu alți nenorociri de urîte fapte, la care scăpare nu să află, de neprieteni[i] ticăloș[i] și de rău voitori, care te stăpinesc, și-ț[i] trag averea ta cu viclesugul lor, și cu nedreptatea lor, care te duc și pînă la deznădăjduire. Prietini necredincioș[i] după mii de zădarnice slujbe te înșală, cînd ai o trebuință mare de

* (se fac n. n.).

- 38v ajutoriul lor. Țungile și adesea boale ne fac viața noastră nenorocită și ne fac lipsiți[i] de nevinovate dezmerdări, cu carele ne-am fi putut bucura: dar ne fac să simțim dureri atîta de mare, cît socotim moartea ca pe un prietin, fiindcă nădăjduem că va sfîrși toate rălile. Cel mai puțin măcar de am puté răbda slăbeciunile și greutatea ei, negîndind la dînsa. Dar osîndire hotărîrii noastre de la Dumnezeuști esti așa, cît sufletul nostru apucat fiind mai înainte de a ei primejdii: și fandasia noastră fiind alăturată de aceste trei lucrur[i], fără de voia noastră ne faci a pomeni neîncetat cu mii de cugete amară, cum că sîntem nenorociți. Filosofii cei denafară au cunoscut cu dreaptă socoteală că toate acele ce ni sînt întîmplă în viață, sînt cu voia și cu porunca a unii pronii care ocîrmuește zidirile, și le aduce la săvîrșirea lor după canoanele unui înțelept, carele nu sînt poate înșăla în hotărîrile sale. Această pronie nu pizmă, nici de vro poftă ră, nici pentru vro patimă oarecare, lasă de multe ori mii de lucrur[i] năcăjitoare ca să ne întriste[ze]. Dar aceste nu le face cu adevărat pentru că ne urăște, nici sînt isprăvi a unii răutăți de jos. Toate cite vedem că sînt fac rău, nu sînt lucrează fără numai cu mișcarea și pornirea pricinii cei dintăi: într-atîta cît că oamenii ne fac rău, ei sînt slujitor[i] poruncilor dumnezeiești, care sînt slujăști cu ace a lor voe. Ori pentru ca să ne îndreptez[i], or[i] pentru ca să ne muncească: pentru că măcar că noi nu le pricepim, dar el nu caută fără numai folosul nostru în supărările ce ni sînt întîmplă. Pentru că nu sînt cade noi a-l ave de un Dumnezeuști care să nu ne poarte de grijă, și cari să nu aibă știre de faptele noastre celi bune sau celi răli, pentru că el are pentru noi o dragoste părințască și purtarea lui de grijă să pogoară pîn și la celi mai mici lucrur[i].

Cap. 16

- 40 De vei vre să face spor la deprindere faptelor bune, părăsești-te de aceste doao greșale mari. De nu vei ave griji de lucrurile mele, nu vei ave cu ce trăi cinstit. De nu vei bate pe copiii[i] mei, să vor face nebun[i]. Mai bine voiești a muri de foame, și să păzăști o liniște desăvîrșit a minții tale, decît să cîștigi averi nenumărate cu păcazuri și supărări[i]. Trebuie mai bine să sufer[i] a să face fiul tău rău, decît a fi tu nenorocit.

Tîlcul

- 40v Să află într-acest cap un lucru împungătoriu, vătămător, și să pare că ar vătăma obiceiurile celi bune. De vreme că creștirea copiilor de-a pururea au fost socotită în toate republicile ca un lucru de mare folos, iar aice Epictit grăiaște după socotelile stoicilor care pune binele cel mai înaltu în liniște minții. Și carii vre a îndrepta pe un om înțelept la această soroacă, numai pentru ca să nu fie harnici toate primejdiile vieții. alpăriia? Cînd Epictit zice că să cade mai bine fiul tău să să facă rău, decît

tu să fii nenorocit, să înțelegi a grăi pentru copiii[i] acei îndărăpnici și răi, pe cari nici sfaturile, nici pedepsile nu pot a-i întoarce la datoria lor. Datoria unui părinte este a avé de-a pururea ochii săi asupra îndreptării copiilor săi, ca să-i ducă la fapte bune. Pedepsa și învățătura să cade a să potrivești cu muștrările ce le fac, de vor ca să folosască. Mînia care arăți, de-i bați, nu este doftorie bună, ca să poată face mai înțelept[i]. Cînd ei sînt nebuni, să cuvîne să-i pedepsești cu măsur[ă], și să-i lași să priceapă dragostea ce ai pentru dînșii atunce cînd îi bați[i]. Stoicii avé și uriciune bogățiilor, ca un lucru ce este firesc la un filosof, crede[au] ei că sînt fără de cinste, și ocăriți, cînd cea mai mică pornire ar fi avut spre lăcomie adunării averilor. Fiindcă vidé că oamenii cei mai bogăți[i] petrec în desfrînăr[i] și în dezmerdăr[i], Epictit asămăna și potrive pe noroc cu o jupănească de cinste, care să lasă și la robi să să batjocorească.

Cap. 17

Fă începerea de la cele mai mici lucruri[i]. Să varsă untul de lemn al tău, și vinul să fură, socotește între sine și zi: liniștea cu aceste prețu să cumpără, statornicia cu atîta să dobîndește. Nici sînt mai scumpi decît le este prețul. Cînd vei striga pe sluga ta, gîndește că poate nu te-au auzit, ori de te-au și auzit, poate nu este în starea ca să-ți[i] facă aceea ce pofteste. Fă-te ca cum nu ar fi în puterea lui să te mîhnească și să-ți[i] tulbure odihna ta.

Tîlcul

În viața aceasta prilejur[i] mari a-ți[i] arăta bunătatea, nu sînt de-a pururea, dar nici ca să-ți[i] ispitească răbdarea ta sînt pe tot ceasul. Nesocotita moșcie [a] aceloră cu carele ești dator a petrece, grosimea și obrăznicia slugilor, ce trebuie neîncetat a le isprăvi, a le îndrepta și celi mai mici greșale, ci să întimplă pe tot ceasul de vreme, împotriva, carele tulbură iconomia unui lucru, și care îț[i] dă supărare nu mică, aceste bagatele sînt puțincioasă a te întrista, numai de nu te vei păzi. Dar mare strîmbătatea nedreptate fie ție, să te lipsăști de răpaosul tău, pentru niște slugi sau oame[ni] așa de nimică. Să vād oameni [care] să mînie, să tulbură, și să năcăjăști; și cari fac sudălmă, atît pentru un pahar stricat, cît și pentru un prînz rău gătit, ca cum s-ar păre că au perit de tot, care nefiind stăpin[i] loruș[i], să lasă a căde în mîhniciume. Și mai ales cînd au trebuință de mai multă pază, atunce sînt porniți a face, sau a grăi cuvînte fără de rușine. Fețile acelea foarte dezmerdate, gingașe, și care lesne se supără, sînt de-a pururea în neodihnă. Nu să află atît de slab neprietinii, care să nu-i poată a face să petreacă ceasur[i] răli, cînd va cunoaște patima de care ei sînt biruiți. De nimică socoteli lasă. Omu este să să facă a să cunoaște în ce chip este. Mai bine este să s[ă] ascundă, să ia măsurile lui și să piarză vrun folos din paza lui,

sau din nepurtarea de grijă a lui, decît să să lasă a cunoaște slăbeciunea lui. Pentru că această negrijă ari ceva îndreptare mai multă, decît să să minie în tot ceasul pe cea care trăesc de pururea cu el, și să sudui[e] pentru cel mai mic lucru. Această nestatornicie a minții, sau prostime, este adesea ori lucru a unii răli creșter[i]: pentru că obrazăle celi de cinste și politicoasă, dau ertarea slăbeciunii și prostimii altora.

Cap. 18

43v De poftesti să faci curat fapta cea bună, nu griji a fi socotit de norod ca un om de mică înțelepciune, sau ca un slab, pentru uriciunea sau hulirea lucrurilor celor din afară. Nu pofti a te arăta înțelept, deși mărturisăsc ceilanți de cinstea bunătăților tale. Nu te încredința de sineț[i] însuț[i], ci te întărește a fi foarte greu a pune în lucrari canoanele ce ți să dau, fiind potrivit cu dreapta socoteală, mai ales cînd te vei lăsa la lucrurile celor den afară. Trebuie dar să poftesti și să părăsești una, cînd ei vor să aibă grijă de ceialantă.

Tilcul

- 44 Aceasta este prostimea norodului, care socotești rău de vrundar or[i] cum ar fi, fiindcă nu știe canoanele dreptii socoteli și a bunii înțelegeri[i], ca să să povățuiască și să s[ă] îndreptez[i], fiindcă să razămă în socotelile lor celi greșite. Filosofii de-apururea cer aceli împotriva norodului, și umblă pe alte căi, negrijindu-să de a să lăuda în lume, sau a să ocări. Pofta de a te arăta în lume și a te socoti înțelept, faci să te vezi nenorocit prin acé deșartă priveliște, și să te faci lipsit de știința ta. Niște feță ca aceste vor să grăiască de toate, fie și cu treabă neadevărat, temîndu-să a să arăta că nu știe de alte lucrur[i].
- 44v Iar cei adevărați înțelepți nu grăesc, fără numai cu pază, de aceea ce știu mai bine. Încă vor ca să-i și roage. Această fereală îi face vrednici de iubit, lăsînd ca să sufer[e] mai puțina osteneală; a cunoaște unii ce au asupra altora. Tot omu din fire să socotește mai mult ceva decît altul, și această socotință face să nu să cinstească acei ce au mai multă înțelepciune, și știu mai mult. Dar de sînt cei dintăi de mirat, arătîndu-să totdeauna a-ș[i] trage laudele de la oameni, acești de pe urmă să fac a să urî și a să defăima, pentru că au cu toți[i] aceeaș[i] fundasie și socoteală, că sînt oarece decît altul. Iată pentru ce cei mai mulți din filosof[i] îndemna adesăori pe ucenicii săi, ca să iubască o viață mai întunecoasă și mai ascunsă, și să nu să amestice în slujbile răpublicii, carile nasc pizmă între cei deopotrivă. Pentru că să poartă cu nevrednicie, cad în săgețile zavistii, și a clivetirii, iară nu fac isprăvi bune, îț[i] dobîndesc defăimare și uriciune norodului. Biruințile care Ghermanicos le întorsășă din țara nemțască, au făcut a să naște în sufletul lui Tiverie o pizmă cumplită, măcar că tot folosul la el căuta, și aceste mari norociri întărie

45v stăpînirea sa, dar oblăduitorul acesta prepuitoriu fiind, s-au temut că Ghermanicos n-au avut altă în gînd, fără numai poftă de cinste ca să rădăce la împărăție prin dragoste ostașilor care foarte îl iubie. Acestu prepus au scurtat-o viață lui Ghermanicos, otrăvindu-să nu după multă vreme cu lanțurile lui Tiverie.

Cap. 19

De vei gîndi ca muerea ta, copii[i] și prietinii să trăiască de-a pururea, nu ești om înțelept. Pentru că voești lucrurile celi ce nu razămă nici ca cum întru tine, și-ț[i] dai ție ca un al tău, aceea ce este drept strein.

46 Aceasta ar fi asemenea nebulie a socoti ca fiul tău să nu facă nici o greșală, voind ca răutatea să-ș[i] schimbe firea sa și să înceteze de a mai fi răutate. Iar de vei ca poftele tale să aibă de-apururea a lor săvîrșituri bune, nu pofți fără numai aceea ce este în puțința ta și spînzură de la tine.

Tîlcul

Așa este obiceiul oamenilor, a să hrăni cu pofți nebunești și a naște mii de cugete deșarte, neoprindu-să la vrun lucru de bună socotință, neputînd a să ține în hotarale stării lor, ce (ci n. n.) poftesc de-a pururea celi mai înalte; și iată ce tulbură odihna lor, și-i împedică a să bucura în deftarea norocului.

46 Un părinte plin de pofta cinstii nu să mulțumește a lăsa fiului său averile și lucrurile ce le stăpînești, ce poftește a rădica numele lui cu titilușur[i] mari, luminoasă, și să-l înalță la o vrednicie mai de socotit, și pentru aceasta face a băga pe fiica sa într-o casă de o stare mult mai înaltă decît a sa. Iară pentru ca să dobîndească aceste înalte vrednicii cîte nedreptăț[i], cîte truzi, cîte vicleșugur[i] nu va face, ca să gătească cinstea fiilor săi, nepăzindu-să pe sine însuș[i] în cinste. Dragoste[a] cé oarbă ce avé Agripina asupra lui Neron, au aruncat[-o] în tot feliul de răutăți, în ucidere, în otrăvire, în furțișagur[i], întru

47 cele sfinte, ca să-l așăz[e] în scaun, scoțînd pe clironomul cel după lege. Nu să fac păcate, negrășale așa de mari, în stările cele proaste, [nu] pentru că nu ar fi în voia lor a le face, ci poate că nu au prilejur[i]. Altă greșală unde părinții în voia fiilor, este negrijire[a] ce au de a-i pedepsi de aceli mici greșale, ce fac între frați de vîrstă și care le slujăsc di deprindere pentru celi mai mari, cînd sînt într-o vîrstă mai coaptă. Această volnicie strică inima copiilor, încă și celor buni la fire, și face să piarză supunerea cé cătră părinți, care nu pot mai mult să mai dobîndească stăpînire[a] care trebuie să o aibă. Cei mai înțelepți, capetele cele mai mari, care sînt ca o minune în lume, și împărații, nu au atîta pricepire, nici atîta putere să ocîrmuiască bine familia lor, ca să le păzească ipolipsis. Avgust care au făcut atîte de frumoasă legi pentru îndreptarea obiceiurilor celor bune, și pen-

47v

tru nestăpînirea neînfrînării jupînesilor din Rîm, n-au putut să oprească nebuniile și destrămările familiei sale care s-au arătat de față spre defăimare[a] și rîsul rîmlenilor. Ei rîde de praviile ce făcîe pentru ceialanți, și zice în publică că să căde să începă de la îndreptarea cașii sale, oprind destrămările Iuliei fiicei sale, care petrecîe o viață ocărită, șăzind nopțile la băut, și care face tot felul de desfrînări cu libovniciei săi.

Cap. 20

48 Omul ce este stăpîn pe ceea ce vra, or[i] pe ceea ce nu vra, care poate să dobîndească acee ce poștește, și să lepede aceea ce smintește, ari o stăpînire mare asupra tuturor lucrurilor. Acela dar ce privește la o slobozanie desăvirșit și să înfrînează de toate poftile, și uriciune acelu lucru ce curat spînzură de la altul, care de le va face trebuie să trăiască în starea altuia și în robie ...

Tîlcul

48v Dacă * ar vre oamenii să-ș[i] dé cuvînt, ca să nu mai facă alergare lor la cei mai mari, la acei oameni sălbatici, care să socotesc ca un fel osăbit di rămășița neamului omenesc, nu ar avé, după cum au, așa de adesă, atîta greșale, și atîta nebunii a îndrepta, ca să dobîndească de la dînșii darurile cîte le nădăjduesc. Înteresul și slava sînt care fac pe oameni să să pogoare și să să supui, supt picioarele acelora, care-i pot să înalță prin credința și socotința lor. Omul ci să naște ca să fie slobod, să face rob tuturor patimilor sale. El puté să trăiască liniștit și odihnit în grija numai a familiei sale. Dar iubirea de argint îl trage și-l trimite în curmezișul mărilor, pînă la marginile lumii, ca să afle aur și negoață scumpe, unde puté să petreacă și lesnea a viețui. Lăcomia cinstii povîrnește pe alții în primejdii, și-i face să urască moartea, să nu socotească a cărué vād în toate părțile acele groaznici chipuri. Oamenii carii fac toate lucrurile ca să să norocească, n-au ideea norocului celui adevărat. Aceasta este o stari așa de norocită, a nu te răzima în oamenii care nu știu a erta jărtva slobozării, și pentru celi mai mici lucrur[i] și ne-dejdi deșarte. Ascunde-te de drumul cel de obște. Nu te lăsa să te apuce de răpejunele răului, după cum cei proști, și privește în desfătarea ta rămășița oamenilor, cum rătăcesc și aleargă după nebuniile sale.

Cap. 21

Fă-ți socoteala ta cum să cade să te porți în viață ca la o masă, într-o veselie. Adusu-ț-au vrun blid înaintea ta? Intinde mîna și é o parte cū frumoasă rînduială. Rădică-să acel blid, nu-l opri, nici întinde mîna fără de rușine. S-au adus înainte, așteaptă, și nu faci a arăta o poftă pré cu lăcomie. Acesta este chipul cu

* copistul a uitat să pună aici titlul „Tîlcul” și să începă de la cap.

49v carile ți să cade a te metahirisi cătră muerea ta, cătră fii, cătră vrednicii, și cătră averi, care te va face vrednic a te pune și la masa dumnezăilor. Iar de vei avé atita blagoslovenie ca să nu primești nici aceea ce să aduce înainte, și mai ales de o vei ură-o, atunce vei fi vrednic [nu] numai să măninci la masa dumnezăiască, ce încă să te împărtășești cu dinșii la puterea lor ce înaltă. Că pentru una ca aceasta Dioghen și Iracleu, și alții ca aceștia, s-au făcut oame[ni] cu totul dumnezăiești și s-au socotit de o cinste cu dinșii.

Tîlcul

50 Învățătura pe care o pune înainte Epictit în capul acesta, este de folos pentru paza bunei cuviință carile este trebuincioasă la masă. Acesta este locul unde să pot mai lesne a face greșală, [a] nu te lua aminte foarte bine. Să cade acolo să aibi pază a găsi de oarecare lucruri carile sînt di fire a veseli inima, și care izgonește ideile cele scîrbelnice, carele înădușăsc toată pofta și fac greutate la cei ce le ascultă. Aceia, o dobitocie, o neomenie, a-ț[i] fi urîte bucatele care ți să duc, cînd măninci la masa altuia, și a zice că aori să fac bucate mai bune. Această împotrivire urită atinge pe cela ce te ospetează, și iarăș[i] și aceasta care nu să cuvine, fără numai la dalcauci, a lăuda de-a mărunțul toate bucatele și toate patimile dulceții și a avea înroire făr de gust la toate cîte le zice stăpînul masii. Epictit mai zice că nu să cade a arăta neîngăduire, nerăbdare, tot cu lăcomie, din bucatele carile încă nu s-au pus în masă, așteptînd până s-or aduce, și să măninci de aceli ce ai înaintea ta. Această învățatură este atit cu rînduială, cu care tragi năravurile celi frumoasă, a arăta oamenilor că te mulțamești ori în carea stare, ce te-ar așaza norocul. De sînt copii[i] tăi de o bună fire, buni la sufletu, învățaț[i] și frumoș[i] la celi den afară, bucură-te de darul ce ți-au făcut Dumnezău. Iară de sînt schiopi și urîț[i], de nu au nici minte, nici daruri, să aibi răbdare, pentru că aceste răli sînt făr de tămăduire.

51 O nuntă ce au ieșit ră, este poate ce mai marea nenorocire. A te vedea unit cu legături nedelegate lîngă o muere care nu are nici supunere, nici dulceață de vorbă, care pofteste a trăi împotrivă, și la toată socoteala ta a te necinsti, a face oricare umblete de care ipolipsis și cinstea ta să veșteazăște. De a te afla într-această starea, este făr de îndoială o cumplită robie. Dar mai bine este a tirii lanțul tău, decît a rumpe cu sunet, carele o trage ochii omului și care ațîță clevetirile a toată lumea.

Cap. 22

51v Cînd vei vidé pe vreunul în jăle și vărsînd lacrimi, ori pentru lipsa feciorilor săi, ori pentru că au perdut averea sa, păzăști-te să nu te întristez[e] de năprasnă lucrul acela, nici să crez[i] că este de tot nenorocit cu lipsa lucrurilor celor den afară. Întoarce-te îndatăș la tine însuș[i] și fă această socoteală, cum

că nu este această întâmplare să întristez[e] pe omul acesta, pentru că sint alții care nici ca cum nu să tulbură cu asemenea nenorociri. Și altă nu-i fără numai prepusul ce-l are în fundasia sa, care îl rănește. Arată d-acolo înainte ca să tămăduiești aceli greșite a lui socoteli cu adevărată înțelepciune. Plînge de să cuvine împreună cu dînsul și arată că este împărtaşire în durerile sale, dar te pășăște ca să nu să tulbure inima ta și ipocrisia, fățarnicia ta să să facă adevărată.

Tîlcul

Oamenii nu au destulă supărare numai de ale sale răli în care să muncește și de prepusur[i]. O muere sau o maică văzînd pe bărbatul ori pe copilul său purcezînd la oaste, simte întristăciune și năcazur[i] de-a pururea, în cîtă vreme ține războiul. Și măcar că neprietinii încă nu i-au lovit nici cît de mică mișcare, până acum n-au făcut ca să le pricinuiască vro vătămare, dar eie au frică ca nu cumva olăcarii carii vin, și cărțile ce să deșchid, să le vestească vești răli. Cînd un om au căzut în primejdii, nu să cade a-l lăsa în nenorocirea sa, nici într-a ale sale întristăcioasă cugete, nedîndu-i ajutoriul cu carele toate să să mîngîie, ci să faci toate chipurile cu carele poate să dobîndească răsufare. Însă iarăș[i], nu să cuvine a-l mîngîie cu cuvinte săci și cu șăgăanii, cînd poți să-i dai ajutor cel adevărat. Nu este vremea să ritoricești cătră omul ce-i căzut în prăpastie, ci să cauți să-l tragi afară și așa, mai cu liniște, ascultă îndemnările și sfaturile care să fac asupra nesocotelii sale și a nebunii[i]. Un om sănătos și cu norocirea faci mai cu stîmpărat și vesil văzduh limbuțiile sale cătră cei în primejdii. Dar ei nu le ascultă fără numai cu bănat și cu supărare, cumpănind starea lor cu a sa ce[a] în ticăloșie.

Cap. 23

53 Socotești-te ca un lucrătoriu de comedii, ci trebuie să poarte chipurile carile cel mai mare i-au dat, al comedii. De este jocul tău scurt, tu-l vei juca scurt. De este lung, îl vei juca lung. De a fi trebuință să te arăți cu față de calic, suferă această treabă, ca un ales calic, sau de-ț[i] va da chipul unui prințip, sau meșter, sau șchiop, primește așa cum să află. Datoria ta este a arăta chipul tău. Iară treaba a-l alege de-i bun, sau de-i rău, este a altora să cunoască, iar tu ai numai să-l joci.

Tîlcul

53v Lumea este ca o priveliște. Toți oamenii să sue împrejurul cortului ca să arăte chipul său ca la o comedie. Trebui și împăraț[i] și slugi să să arăți asemenea și în viață. Unii să hotărască a faci trebi mari, iară alții să fac mai de puțin socotiți. Și cînd comedia să sfârșăști, lucrătorii ei să împraștie, lăsînd cortul. Așa

și în lume, acei ce au jucat jocul lor cu cinste, să cade să să tragă în latur[i], cu politică, cînd lucrătorii cei proaspeți apucă priveliște gonind pe cei dintăi. Duiosă lucrur[i] este a te vede iarăș[i] într-acele locuri proaste unde au fost strălucire, mai ales după ce toată lumea s-au plecat la dovezile tale. Epictit asamănă 54 viața cu comedia carele să arată într-a vreme atîta de scurtă. Norocirea care să cercă cu atîta lăcomie, fugi ca un vis. Slăbiciune este a să întrista cineva cînd moare. Cei tineri au oare cari dreaptă socoteala a avé jăli de viață, întru care altă nu-l fac fără numai să-i guste celi dintăi dulcețur[i]. Iară după 20 a[n]i carii nu sînt nici mai mult, nici mai puțin de cît o clipeală, la cumpărine, la asemănare, nenunărutei lungimi a vecurilor, sau la potrivirea ce nu au sfișit vrodinioară, mai puțin sînt decît o picătură de apă, care să pierde în luciul ochianului.

Cap. 24

De vei crede că corbul îț[i] vestește cu cîntecul său vrun sămn rău, nu te lăsa a te înșăla cu aceasta fantasia. Intră și soco- 54v tește întru sineți, și zi: acest sămn rău nici ca cum să cuvine, căci ce poate că îngrozești trupul meu, ace puțin avere a mé, ipolipsis, copii, sau și pe femeia mé. Dar toate aceste pronosticii sînt de trebuință mie, de voi vré numai pentru că nu razămă în voia mé a scoate ceva folos din toate aceste întîmplări.

Tîlcul

Cei vechi era foarte interesați la vrăj[i] și păzi[a] cu desidimonie zburare și cîntecul pasirilor, ficații și mațile jărtvilor. Întîlnirea a o samă de dobitocie îi îngheța de frică, și-i împedeca a urma trebile lor și a săvărși lucru început. Nu îndrăzni[a] a face în voia sa vreo cale, sau a începe vreun lucru făr întrebare[a] vrăji[i]. Rîmlenii care avé atîta minte și era atîta de în- 55 țălepti, păzé cu sfîntă evlavie pe oarecare pasir[i], și le numé sfîntite, și le socotié ca pe niște tolmaci a dumnezăilor. Chipul cu carile aceste pasăr[i] mici ciupie grăunțile celi aruncate, arăta acé dumnezăiască rînduală trăgîndu-le în partea lor, și făcîndu-i ca să înțaleagă minie [a] lui Dumnezeu și jărtvile cu carile trebui ca să-l îmblînzască. Arătatu-s-au și părinții a jărtvi pe fii[i] săi și a face jărtve așa de iubite, cu o deșartă disidimonii pentru plăcerea norodului, ce-i lăuda la o faptă atîta de cumplită.

Cap. 25

Tu poț[i] fi nebiruit de te vei apuca numai de luptele, a că- 55v rora dobînda nu raz[ă]mă fără numai în tine, și biruința lor este încă în mîna ta.

Tîlcul

Luminarea acestui cuvînt spînzură din adevărată tălmăcirea lui Epictit, cum că sînt oarecare lucrur[i], care razămă curat în noi, cum am zice poftile sau uriciunile noastre. Sînt și altele carile nu razămă nici ca cum, cum am zice bunătățile norocului, vredniciile, și ipolipsis, iproci. Un om ci să așterne cu totul ca să biruiască patimile sale, este încredințat în biruință. Dar a fi bogat, sau deși poștești ca să să facă încredințat, nu poate fi.

Cap. 26

- 56 Cînd vei vedea pe cineva plin de cinste, rădicat la o mare slavă, iubit de noroc și în fericire, nu te lăsa a nu închide ochii despre ace frumoasă privire, nici să zici că este fericit. Pentru că sînt lipite, cea adevărată norocire și ce desăvîrșit[ă] odihnă a minții, de lucrurile care curat razămă în noi. Bogățiile celi streine nu să cade nici odinioară a ne pricinui nici pizma, nici rîvnă. Pentru ca să nu duci pofta ta păr la dorirea a fi senator, konzul sau împărat mulțamești-te a fi slobod. Uriciune lucrurilor carile nu razămă în noi este o mijlocirea a sosi la ce desăvîrșit[ă] slobozănie a minții.

Tîlcul

- 56v Nu sînt casile celi frumoasă, boeriile celi mari, vredniciile și bogățiile carile fac pe om desăvîrșit fericit. Trebuie altă oare carea pentru îndestularea odihnii minții și pentru împlinirea poftii inimii. Doi boeri pizmătariți, amindoi în vrednicii la mila unui domn, nu trăescu mulțamiți, nici ca cum îndestulaț[i], măcar că li-i greață și sătul de aver[i] și de toate vredniciile. Cel mai mic sămnu de cinste ci să dă unuia mai mult, aprinde mozaviria celui-lalt și-l face să să usuci de inimă ră. Seian viziriul lui Tiverie era stăpîn volnic în toată împărăția Rimului, toate să lucra supt volnicia sa, măcar că să știé că Tiverie încă era viu, legat cu voia sa în ostrovul Caprea. Pentru ca să vețuiască mai cu liniște și mai cu desfătarea, lui Seian nu-i lipsă altă făr numai titilușul de împărat. Lăcomia cinstii nu s-au mulțamit să nu scoată pe stăpînul său din scaun, ca să s[ă] așăzi el. Ispitește, dar cade într-o îngrozitoare adîncime de primejdii. Dacă ar puté omul să afle taina de chipul a opri poftile sale, el ar găsi și chip taina de a să face norocit. Nu trebuie pentru ca să fii * îndestulat să dobîndească nenumărate averi și să ocîrmuiască fundasia lui. Norocul nu este lucru în lume, făr numai o limpide fantasia.
- 57

Cap. 27

- 57v Adu-ț[i] aminte că nu este aceea ce te supără, nici aceea ce te tulbură, nici aceea ci te smintește, ce prepusul ce-l ai, te

* să fie.

face să te super[i]. Când neștine te întristează, și te zidărăște, aceasta nu este alta fără numai idea ta, socoteala sau fundasie, care te mîhnește. Păzăști-te la toate lucrurile să nu laș[i] a te minia din pornirea cé di întâi, nici să te dai la pornirea tulburării cei năprasnice. Puțin să aibi vreme a te întoarce și a te socoti, și atunce mai cu lesnire vei fi stăpîn mîinii tale.

Tîlcul

58 Când să cercetează lucrurile mîhniciunii care oamenii cred a avé unii asupra altora, și tulbură fameliile și aprind minie neîmpăcată între dînșii, cari pricinuesc gîlcevi și judecăți vecinice. Între acei mai buni prieteni să află a nu fi ceva lucru mare, și cum că acest războiu dintre sine * este întemeiat pe ocăritoriul, [pe] părere și pe niște lucrur[i] și temeuri foarte de nimica. Nu trebuie fără numai un lucru nesocotit să nebunească pe oare care oameni ci să lasă a să povățui de ideile lor, îș[i] îngroașă trebile ca să îndreptez[e] minia lor, [și] anume de răutatea aceli ci să lucrează și să grăește, și cred că de-a pururea gîndul lor au ca să-i mîhnească. Ce leacul aceștii nebunii este să dai drumul socotelii de fundasie și judecăților celor greșite, ca să nu te tulbur[i] tu însuț[i] cînd nimine nu are gînd a te tulbura.

Cap. 28

58v În toate zilele să aibi înaintea ochilor moartea, surgulucul ** și altă primejdie care la oame[ni] să arată celi mai îngrozitoare. Dar mai mult de toate moartea din ochi să nu perzi, și așa nici-odinoară nu vei căde în desfrînări, nici vei pofti vrodată ceva cu toată dragoste și dorirea.

Tîlcul

59 Nu este om atîta de nepriceput cît să crează a fi nemuritori. Ce, cu toate aceste cé mai multă parte din oameni vețuiesc ca cînd nu ar avé niciodată a muri. Acei ce au acum un picioru din groapă și s-au perdut puterea tuturor simțirilor și care de abie îș[] trag sufletul, încă îș[i] făgăduesc cîtiva ani de viață. Și grăesc de podoabe, de mărire casălor sale, și sfătuesc de dobînzi noao strîngînd cu carele lăcomie și scumpeti veniturile lor, nici ca cum gîndind că sînt oameni. Este o socoteală la toți, foarte obicinuită a părea rău fieștecăruia, de niște oamen[ni] ticăloș[i] ci să osîndesc la moartea de cătră judecătorii, dar firea pe noi toț[i] ne-au osîndit la aceasta și nici un pronomion nu este împotriva aceștii hotărîri. Noi mergim cu toț[i] în tovărășie tot la unul și acelaș[i] hotar, măcar că unii să despart de buluc, luînd drumul înainte, alții după dînșii oarece mai încet, dar depărtarea nu este atîta de

* dintre ei.

** exilul, surghiunul.

59v multă, în fiește carele clipală de hotar. Epictit ne îndeamnă înțelepțește să aruncăm din ceas în ceas ochii noștri spre acea parte, pentru ca să ne împrietinim cu moartea. Această gândire este de mare ajutor la stîmpăratul fierbințelei poftilor noastre, făcîndu-ne ca să poftim lucrurile ominești mai cu multă stîmpărare.

Cap. 29

60 Tu vrei să te apuci de învățatura înțelepciunii, dar fă o adincime mare de răbdare, ca să poți suferi șagurile și înfruntările a toată lumea. Vei auzi poate grăind cu ris în toatea părțile: Iată un filosof carile de odată au eșit din pămînt. Vez[i], acest chip poate să-ți pară greu și nesuferit. Însă să-l socotești întru nimic și despre partea ta să-l faci a să arăta cu nebăgarea de samă, și nepărăsindu-te de ale tale bune socoteli, hotărîre fă de-apururea aceea ce-ți va păre mai bun, după cum Dumnezeu ți-au arătat starea ta. Și crede că de vei ține haractirul tău cu statornicie aceia care își rîdea odată de lucrul tău, să vor mira în vremea viitoare de isprăvile tale. Iar de vei arăta slăbiciune și te vei spărie de vorbe deșarte, vei fi mai mult în mîhniciune decît în bucurie.

Tîlcul

60v Te ascunzi ca să scapi de vorbile celi răli și de glumele, șaganiile acelor carii judecă numai nebunește și ocărăscu lucrurile celi mai bune cu chipul cu carile mintea omului să schimbă. Dar nu poți să scap[i] de clivtire. Tot același[i] de unii să laudă și de alții să ocărăscu, și nu este cu puțință într-aceste nebunii a cugetului, a ridica * toate socotelile omenești. Iar cît la ** ipolipsis este chear cu puțință a face binele sau răul. La aceasta este o noao izvodire a face de-a pururea datoria ta, fără de a te dosi sau a te trage în latur[i] de canoanele *** cinstii și a faptelor bune, cum și de a lăsa să zică lumea. Urîciunea și defăimarea ce mărturisăsc pentru vorbile celi urîte, îi fac de cad. Cei mai mulți din oameni la una ca aceasta au oarecare faptă, din obiceiul copilărescu, cînd îi vād că să minie. Iar de rîd, și ei îi lasă în pace și în liniște.

Cap. 30

61 De te cheamă pofta afară ca să te arăți lumii, încredi-te că ai căzut din cinste ta, și nu-[i] bună socoteala care te ocîrmuește. Îndestulează-te a fi filosof, iar de poftesti ca să te și arăt[i], mulțimești-te a te arăta numai ochilor tăi.

* a evita.

** cu privire la.

*** de rînduielele.

Tîlcul

Filosofii cei vechi era de-a pururea comedieri asupra prive-
 liștei. Fapta lor cea bună nu era pre curată, pentru că nu ave altă
 poftă, fără numai a să arăta norodului defăimarea ce făce[au]
 celorlalt[i] oame[ni]. [Aceasta] era faptă a unii deșărtăciuni. Idia
 ce[a] înaltă ce avé [pentru] vrednicia lor, era pricina de a nu avé
 61v nici o socotință, și era[u] în adevăr urît[i] de oame[ni], cît trebué
 să-i izgonească din însoțire[a] cetății. Bunătatea cînd este adevă-
 rată, să ține ea singur[ă] de sine, neașteptînd laude. Un om bun
 făcînd vro faptă bună, nu cheamă răpublica ca să-l vază. Epictit
 vrea să fie un filosof încuet întru sine, în ce chip * un mărgări-
 tarius în scoica sa, neeșind afară pentru o dișartă laudă.

Cap. 31

Nu te tulbura de aceste mincinoase și greșite cugete: voi trăi
 făr de cinste și făr de socotință. De este lipsa cinstii o răutate,
 această răutate nu poate fi fără numai săvîrșire a face greșală
 unii răutăți. Nu este în puterea ta a fi înălțat la celi mai întăi
 62 vrednicii, a te chema la zăefetur[i]. Ce fel de cinste este aceasta
 pentru tine? Au fi-vei mai defăimat, pentru că ești lipsit de aceste
 den afară lucrur[i]? Mulțimești-te a fi nevoitoriu în lucrurile carile
 razămă deplin întru tine. Ba nu poți fi nici de un folos prietinelor
 tăi. Cu ce gînd o socotești aceasta? Au cum vez[i] afară de starea
 ca să le poți da bani, sau să-i faci cetățani Rîmului? Dară cine
 ț-au zis că aceasta este în puterea ta, iar nu streină? Nimine nu
 poate să dé aceea ce nu ari. Arată toată puțința ta, îmi vei zice,
 ca să fiu în stare a da ajutoriu prietinelor tăi. De voi puté cîștiga
 bogății și a mă pune în socotinți nevătămănd cinstea, buna cred-
 62v zăbovit nimică ca să o săvîrșăsc, și să perd averile mele, ca să
 dobîndesc cele streine, carile nu sînt altă, fără numai aver[i] min-
 cinoasă. Tu ești nedrept și fără socoteală. Un prietin credincios
 și cu fapte bune nu este mai de cinste decît banii. Ajută-m[i] dar
 ca să păzăsc aceli adevărate aver[i], și nu ceri de mine lucru care
 mă face să pierdu. Dar mai zici: au puté-voi face vreo slujbă
 patri[e]i? De care slujbă socotești tu a grăi? Nu voiu puté face
 zidiur[i], nici feredeie mari. Aice sînt mulți stergători de ogeagur[i]
 și săbier[i] să facă arme. Să cade dar fiiște care a lucra mește-
 șugul său. Au nu este a face slujbă patri[e]i, cînd te vei face
 cetățan de cinste și cu fapte bune? Credi-mă că tu nu vei ști a-i
 63 face dar mai de mare preț. Nu zice dar mai mult: în ce starea
 voi fi în oraș? Pentru că nu-i pasă de care parte tu vei apuca.
 Destul îi este ei să fii om de cinste și bun. Iar pentru ca să fii de
 folos patri[e]i tale, slăbind de bunătatea ta,** ce ajutoriu îi vei
 puté da, fără numai să te faci necredincios și făr de rușine!

* precum.

** încetînd de a mai fi bun.

Tilcul

- 63v Invățătura ce dă Epictit în capul acesta, arată că să cade să să socoțească mai mult bunătatea, decît toate alte lucrur[i], și cum că, un cetățan om de cinste și bun, este un ajutori mult mai mult mare prietinelor săi, și cetățan, decît un om bogat, dar cu fapte urite și care nu are nici cuvinte, nici bunătate. Această învățatură atinge de-a dreptul obiceiurile oamenilor, care nu au socotință asupra celor vrednici întru sine, nici asupra faptelor celor bune, cînd nu sînt bogat[i]. Nu-i destul a fi ispitit,* înțelept, vesel la vorbă. Să cade încă a sluji cu hărnicie pe acei ce nu să lipiră de tine, fără numai pentru interesul lor. Ce fel de socotinți, ce fel de economie, cîtă supunere nu fac pentru acești oame[ni] ieșiț[i] din noroiul norodului, vrednicie, ci numai pentru că pot a iconomisi trebi, și pot să afle drumurile norocului, nu le-i destul a strînge avuții mari, ci încă a să depărta și de canoanele a unii alesă bunătați, jărtvind cinstea sa, a sa ipolipsis, și faptele celi bune, numai pentru ca să să îmbogățască. Filosofii cei vechi care-i văd că această deprindere strica obiceiurile celi bune, cheltué toată puterea lor ca să însufle alte socoteli în oameni. Cînd Socrat vidé vreun omu sămînță bună, și să sărăcească, îl ține de aproape cu aceste vorbe: fiind tu om de cinste și cetăț[an] a unii slăvite cetăț[i] a lumii, atît pentru înțelepciune, cît și pentru vitejie, nu ai cît de puțină rușine, ca să nu gîndești altă, făr cît să strîngi averi și să dobîndești slavă, credință și cinste, și să nu porți grijă de comorările înțelepciunii, a adevărului și de a nu te trudi să faci sufletul tău, cîte poate fi mai bune.
- O învățatură folositoare, dar rău metahisăște.

Cap. 32

- 65 Ci-ț[i] pasă ție de să pune vreunul mai de cît tine; sau de i să dă mai multă cinste decît ție; dau mai multă socotință pentru sfaturile lui, decît ale tale. De sînt aceste lucrur[i] norocite, să cade să te bucur[i] pentru că, să întîmplă. Iar de sînt răli, nu să cade să aibă păreri de rău, pentru că nu ai fost arătat. Numai adu-ț[i] aminte că niciodată nu vei dobîndi lucrurile celi den afară, cînd nu faci umblete cuviincioasă de a le dobîndi, de nu vei face alergările tale la cei mari, au fi-vei căutat că acie care o fac neîncetat aceasta. De nu vei lăuda, de nu vei măguli, nădăjduiești că vii fi mai socotit decît aceia, cari îi adorm cu laudele lor? Tu vei fi nedrept și fără socoteală de vei gîndi să dobindești dragostea aceea nedînd prețul cît face. De să vind marolile în tîrg o păra, să cade să dai paraoa și să le ei. Iar neplătind nimică, nu ți să vor da, dar pentru aceasta nu vei fi mai mult, jăluindu-te, decît acela căruia s-au dat, pentru ca să aibă el maroli ci au trebuit a plăti banul, pe carile tu l-ai păzit. Iată cum să cade a face socoteala asupra vorbi cei metahirisite. Nu

* încercat.

65v te-au chemat acela ce au făcut masa, pentru că n-ai plătit prețul ce face. Trebuie dar a să cumpăra aceasta cu măguliri, și o plecată supunere. De prind lucrurile cu preț[ul] acela, dă aceea ci să cade, ca să dobîndești. Pentru că a socoti a avé, nedînd nimică, este o socoteală deșartă și nebunească. Însă de ești lipsit de acel zăefet, crez[i] tu că nu ari nimică de care să te căiești? Cel mai puțin tu nu ai lăudat împotriva adevărului, pe un om carele nu este vrednic de nici o laudă. Nu ai avut a răbda nebunia lui, și chipul acel nalt ce metahirisești, cătră care-i intră în casa lui, ca să fie puș[i] la masa lui.

Tîlcul

66 Nu să dă nimică pentru nimică. Este proslăvită de aștepți slujbi mari de la oarecare oameni. Fă-ț[i] socoteala că nu le vei dobîndi, fără numai cu mare greutate. Deprinde-te cu obiceiuri, cu firea, și cu năravurile lor, așterni-te la toate voile lor, suferă înfruntările și chipurile lor celi urite, fiind blînd și cu fățărie. Nu lăsa să cunoască întristarea ce-ț[i] pricinuește aceste necăjitoare supărăr[i]. Cei mari vor să să inciungure, să să măgulească, să să cinstească. Trebuie doar să te despoi de poftile tale, ca să urmez[i] orbește tuturor voilor lor. De sînt răi la fapte, fă-te și tu ca dînșii, și așa te vor face credincios poftilor și păcatelor lor. Trebuie să-i lauz[i] la toate, măcar de vei și avé vro împotrivirea, și cu chip te vei face vrednic credințării lor și
66v facerea lor de bine. Iată acesta este prețul ce ai a da pi tot ca să cumper[i] și să dobîndești prieteșugul și dragostea lor. Deci cu acest chip ți să cade să te necinstești ca să dobîndești alergarea și cinstea ce o da ei.

Cap. 33

Cu ușurar[e] putem noi cunoaște boldul firii prin simțurile care avei pentru lucrurile care nu să ating de noi. Cînd sluga vecinului tău strică un păhar îndată zice: aceasta este o întîmplare obicinuită. Să cade dar și alta cînd să strică să metahiriască acelaș[i] singe răci care îl avei cînd s-au stricat a vecinului tău. Slujăști-te cu acele socoteală și la lucrurile celi mai mari.
67 Cînd moartea rădică muerea sau copilul a vreunui strein, zici: aceasta este o răutate care să atinge de omenire. Iară cînd aceș întîmplare vine la un obraz pe care îl iubie atunce zici bocindu-te: ah, cît sînt de norocit, cu tot că ți să căde acelaș[i] cuget ce-l avei văzînd tot aceeaș întîmplare viînd asupra altuia.

Tîlcul

Ace[a] mare priință ce avem asupra noastră, nedurer[ea] ace[a] mări, întru carile sîntem pentru toate cîte privescu la alții, faci ca să pară aceli mai mici răi ale noastre foarte de socotit, nesimțînd fără numai pré puțin primejdiile altuia. Acesta este un

chip foarte obicinuit în lume, a să jălui neștine de-a pururea de norocul său cel rău, și a supăra și a minți pe toț[i] cu care grăeșt[e].

- 67v Eu cred că nu să cade a grăi de rălile întâmplări, fără numai cătră aceia care pot să l[e] tămăduiască, și mai ales nu să cade a ne descoperi inima înaintea aceloră care nu ne ajută cu toată ferbințala ce am dori. Adesă ori cu o deșartă prostime încep a striga împotriva norocirii sale cei răli, asămănînd starea sa cu a celuiia ci să crede a avé vrednicii sau că să află norocit. Aceia carii să jăluiesc totdeauna, sau care să laudă neîncetat, pornește întru tine tot aceiaș supărări, ori nu să ascultă fără numai cu nesuferirea. Și pe cum nu este de-a pururea cheful tău, a simți pe oamenii care cîntă făr de rușine, și făr de socoteală să să laude
- 68 pe sine, așa te amețesc jalubile acelor dezmerdați, carii să jăluiesc de fiește care lucru de nimica.

Cap. 34

- Hotar nu să pune la rătăcirile noastre cum și firea răului nu esti în lume la pricinuirea răutăților noastre. De-ț[i] vei deschide inima ta cătră cineva, la întăe întilnirea vei ave dreptate să te mihnești, puind întru aceeaș vreme sufletul tău prins în supărările a toatei lumi, și te sparei de ocările care îț[i] fac dureri. Întristarea, și toate patimile te încungiură și tu nu te rușăști. Iată pentru ce mai înainte de a te porni la un lucru, să cade să socotești cu luare aminte toate împrejur stările a ephirisirii tale,
- 68v începuturile zic și sfîrșiturile. De nu, vei lipsi din întraceste lucrur[i], ce vor isprăvi poate în grabă. Dar pentru că nu ai socotit mai întăi toate celi următoare, nu vei avé la sfîrșit fără numai tulburări.

Tîlcul

- Greșala, nesocotința acei mai înainte socoteli, este pricina de atîtea greșale, și de atîtea mincinoase căi, carile adesăori au sfîrșitur[i] așa de urite. N-ar trebui niiodată să întri la lucrur[i] mari cînd nu ești încredințat de eșirile lor, pre cît cunoștința omenească poate să le priceapă. Iar cînd ei toate aceli mai înainte păzir[i], nu este nimică a te mustra, măcar de să și întoarce lucrul în rău. Dar a te arunca făr de socoteală în lucrurile cele cu îndoială din care să trag întristăciuni mari din greșala ta, atunce mîngiere nici că cum nu poți avé. În greșala a nesocotelii, sau întru încredințarea pe rău temeiu, ai datorie la judecată, și cari să lungesc întră famelii, și le oboară de tot, vreme de a lua măsurile sale nu rămîne, mai ales cînd lucru cade în amărăciunile judecății și să fac mințile lor în nepăcătî.
- 69

Cap. 35

Tu vrei să-ț[i] pui înaintea ochilor biruință olimbiceștilor jocur[i]. Cu adevărat și eu o poftesc, fiindcă este un lucru foarte

slăvit. Dar socotești toate împrejur stările și toate urmările unei ephirisir[i] ca aceștia mai înainte de a te porni acolo. Poate va trebui să păzești alta rînduială, adecă să măninci numai pentru singură trebuința, să te oprești de tot feliiul de dulceturi, adecă de a bé apă proaspătă sau vin. Poate va trebui să faci ispita * la ceasurile însămnate pe căldură sau pe răceală. Cu un cuvînt poate va trebui să te laș[i] în voia stăpînului stadii ca la un doftor. După aceste mai înainte gătir[i] te vei arăta în stadii unde poate să să vatăme mîna, să să scrintească piciorul, să înghiță praf mult, să te lovești de beță, și după atîta greutate, să-ț[i] fie și rușine a fi biruit. Aceste socoteli făcîndu-le toate, de vei hotărî a te lupta, poți să întri în stadii, sau mai bine te tragi alătur[i] ca copiii[i], care la jucările lor să fac luptători, frunzar[i], trîmbiceri, săbiaș[i] și cîntători. Iată ce ți să va întîmpla. Vei fi luptătoriu, săbieș, ritor și la ce mai de pre urmă filosof, dar neavînd nici undar. De acest feliu vei urma ca o moimiță toate acele ce vrei să faci. Te vei apuca acum de o slujbă și mai pe urmă de alta, după cum pofta îț[i] va însufla. Dar poate nu vei face până nu vei socoti starea lucrurilor cù o hotărîre tare, de vei și intra acolo din întîmplare tras, din deșertăciunea pofții tale. Așa sînt și oarecare oameni. După ce au văzut un filosof sau auzit pe cineva zicînd cît este plină de socoteală tot aceea ce au grăit Socrat. Și cine va puté să grăiască cu atîta puterea ca dînsul, fac sfatur[i] să ajungă și ei filosof[i].

Tîlcul

70v Ori cîtă iscusănie de ar avé niștine nu poate să s[ă] pornească la un meșteșug, cînd vra să să apuce de toate. Închide-te în palatul tău, hotărâști-te la o treabă, silești-te a cunoaște care ți să cuvine mai bine. Ispitești mai bine un meșteșug mihanicesc dacă nu ai duh a fi filosof. O deșertăciune este a voi să te apuci de lucrur[i] mai înalte decît puterile tale. Dar aceasta deșertăciune pedepsăște prin isprăvile celi răli. Pentru că în loc să afli slavă, nu afli fără numai rușine. Vredniciile cele mari fac să să cunoască slăbeciunea cînd nu ai palatur[i] trebuincioasă întru care sînt răzimate. Acé puțină vrednicie rămîne împresurată de întunecare a unii stări osăbite. Un ghineral neispitit, lesne pierde ipolipsis pe care o avé încă fiind căpitan. Cei mai mulți din oameni necunoscîndu-să pe sine, nu păzesc cuviința, ce să cred putincioș[i] și de celi mai mari vrednicii, socotindu-să pentru boeriile răpublicii cele mai înalte, nesimțînd slăbeciunea lor, nici întocmindu-să cu dînsa.

Cap. 36

Socotește mai înainte de toată firea slujbii, de care vrei să te apuci și talanturile cari le ai ca să o poț[i] scoate la cap. De

* proba

- vei să te pui în breasla luptătorilor, adică a voinicilor, vez[i] de sînt brațele tale nevroasă, fluerile picioarelor și șălile vărtoasă.
- 71v Unii să nasc pentru o slujbă, alții pentru alta. Cînd te vei împodobi cu chip de filosof nu aștepta să bei și să mănînci sau să faci năsilnicii ca mai înainte. Să cade a hotări să ostenești, să fii deșteptat, să te lipsești de prietini tăi, să suferi supărările casnicilor tăi, să aibi pe ceialanț[i] mai cinstit[i] decît pe tine și mai vrednici pe cei de pe lîngă cei mari, pe maghistrostur[i] și pe judecători, întru toate lucrurile ce vei avé fă cugetare asupra acestora toate și vez[i] de nu vei iubi mai mult a te bucura într-o slobozănie, liniște și pace întru care nici odinioară* să nu fii supărat. De vei alege o stare chear după pofta ta, ete aminte ca să nu te schimbi ca copiii[i], și să nu fii astăz[i] filosof, mîine ritor, poimîni chesar. Toate aceste stăr[i] nu să întocmăsc nici ca cum întru sine. Trebuie de nevoie să fii un om de cinste, sau un om de ocară și te silești a dichisi mintea ta, și socoteala ta; ori părăsindu-le să cade să te încui întru liniște, sau să te hotărâști la lucrurile cele denafară, că trebuie să poftești a fi un filosof ori un om prost.

Tîlcul

- Fiește care stare fiind că are feliurimea și chipur[i] osăbite, pentru ca să împlinești toate datoriile, aceea ce să cuvine, la o treabă nu să cuvine totdeauna la aceia ce s-au apucat de alt feliu de [s]tare. Un mighistriz este datoriu a fi greu cumpănit, arăstos, înțelept, iscusit, ca să priceapă încurcăturile lucrurilor celor spinoasă, îndrăznețu ca să facă dreptatea la toată lumea, nelăsînd să biruiască grijile și învăluelile trebilor dreptatea ce bună. Sînt slobode oare ce mai mult, înfruntările și sudălmile la cei tiner[i] cari sînt atîta de arătoș[i]. Fereala și paza să cuvine la mueri, carile ca să zic așa, a lor osăbită, firea și dar. Ele nu mai au această strîmbătate a să lăsa la această fire și dar. Măcar de ar avé orice vrednicie, nu să au la socotință. Măcar de ar fi și înțelept, sînt și alte trebi care cer multă fereală și pază întru acei ce le dobîndesc. Și sînt așa obicinuite a le socoti deopotrivă cu bărbații cei proști. Și așa, cu totul înspăimîntat, cînd să văd
- 72v că le apucă ceialanț[i], nu este destul a avé numai dar și rînduală frumoasă, ci să cade încă să să prindă cu lucrul cu treaba și cu starea sa.
- 73

Cap. 37

Slujba și datoriile să cade să fie cumpănită la destoiniciile feților. De este tatăl tău, să cade a avé griji pentru dînsul. Sînt întru toate lucrurile, a suferi probozaniile și ră purtare ci ** te poartă. Dar tatăl meu este neîmblînzit și om rău. Dar este firea

* odată

** ce

îndatorită ca să-ț[i] de un părinte de îndemină și desăvîrșit De-ț[i] face fratele tău vro nedreptate, să nu aibi, nici să bagi în samă, nici o luare aminte la ale sale fapte răle sau răutăți și să socotești
 73v ca să împlinești datoriile tale, și să nu faci ceva împotriva cuviinții tale. Nici un om nu poate să te smintească dacă tu nu vei vre. Iară crezind că t-ei vătămat de cătră cineva, tu vei fi așa cu adevărat. De vei ave luare aminte la firea fiște căruia față, vei afla că vecinii tăi, cetățanii și părinții tăi împlinesc toate datoriile lor pentru a ta socotință și față.

Tilcul

Învățătura ce așază Epictit că cuviința să măsură după harac-tirul fețelor este foarte cuprinzătoarea pentru tovărășiile lumii. Adevărul că nu să cuvine a cinsti pe un ticălos ca și pe un om de cinste, nici a face tot acelaș compliment unui ferar, ca și
 74 unui obraz ales pentru neamul său, ci să cade încă să fii cu mare pază ca să nu-i faci nimică, nici să zici lucrur[i] de smin-teală, nici ca cum de care au dreptatea a să jălui. Iară de te vor ocări pe tine alții și te vor necinsti, nu căuta aceea ce ei fac, ci caută aceea ce canoanele unei înalte cuviință te învață. Părinții carii sint însărcinaț[i] cu grija a învăța și a crește pe copiii[i] săi, sint îndatoriț[i] mai decît ceialanți a avé luarea aminte și fereală, ca să scape de o datorie așa de gré. Nu să cade să lasă greșale[le] lor nepedepsite ce încă și minie să cade să o aibă aproape de bețe. Copiii[i] despre partea lor nu să căde vreodată să pără-sască evlavia ce[a] cătră părinții lor, măcar de li să vor păre și
 74v năsilnice spre sini ceea ce piste măsură a părinților nu este îndreptarea bună la neascultarea copiilor.

Cap. 38

Pontul cel drept al credinții este a cinsti pe Dumnezeu și a avé evlavie. a crede că sint și ocirmuiesc lumea cu dreptate. Pro-niei lor să cade să te supui și să te mulțamești poruncilor lor, fără de cîrteală, luînd aminte de bine toate acele ce-ț[i] vin, ca cînd ar fi orînduit de o înțălepciune foarte înaltă și foarte desă-vîrșit. De vei face cu această socoteală niciodată nu vei bănui dumnezeilor, nici te vei jălui că nu poartă de grija ta. Ni-iodi-nioară nu vei sosi la acest pont a săvîrșirii, dacă te vei înălta — peste toate acele ce nu razămă în tine, și dacă nu vei crede că tot binele sau răul stă în lucrurile curat razămă în tine. De vei
 75 avé alte ideea, și de să va întimpla să fii lipsit de aceste lucrur[i] care le socotești ca pe niște averi, sau de vei căde în oare-care stăr[i] pe care le socotești ca pe niști nenorocir[i], cu neputință va fi să nu aibi mînia asupra acelora, pe cari fi năpăs-tuiești ca pe niște pricinuitoar[i] a nenorocirilor tale. Pentru că este firesc lucru la toate ființele să fugă de toate acelea ce le par vătămătoare și a avé urciune asupra celora, ce pot să le

facă rău. Împotriva caută cu dragoste toate acele ce le este de folos și iubăsc pe aceia ce pot să le facă bine. Cu neputință este un om ce au luat vro pagubă, să caute cu ochi buni celui ce crede că este pricinuitoariul, și întristarea ce au luat să-i de bucurie. De aice curge copii[i] să zică câteodată cuvinte proaste

75v părinților săi, cînd nu le dau lucrurile pe care le socotesc ca pe niște bune. Aceasta este care au aprins un războiu așa de pierzător între Etioclu și între Polinie, fiindcă socoté împărăția ca pe un bine mare. De acolo curg lucrătorii, corăbierii, negustorii acei ce perd pe fi[i] lor, fameliile lor să bănuiască pe dumnezăi pentru întristăciunea lor. Credința ce adevărată să află mai de multe ori în norocirile cele bune. Aceia care n-au fără numai uriciuni sau pofți drepte, sînt daș[i] mai mult a fi blagocestivi și oame[ni] buni. La ce[a] de pe urmă să cade fiiște carea să păzască obiceiul pămîntului său la facerea jărtvilor, sau cînd aducu darur[i] Dumnezăilor ca să fie darurile sale de măsură și cumpănite, după starea sa, nu cu scumpete sau cu desfrînări, să nu le facă cu păreri de rău, și nici să-i aducă ceva

76 urit sau să fie mai înalt de puterea sa.

Tîlcul

Aceea ce zice Epictit pentru evlavie și ascultare[a] ci* să cade oamenii să aibă pentru dumnezăi, este vrednică de un filosof atîta de înțelept. Este un sîmnu de inimă ră a avé duh perdut cătră materie[a] credinței. Nu să cade a grăi de tainele ei fără numai cu multă fereală, și pază, și evlavie. Cu primejdie lucru este a avé prepusur[i] osăbite asupra slujbii ce să cade să să facă dumnezăirii, și acei ce să îndoesc de vede Dumnezău faptele oamenilor, nu au cunoștința lor prea curată. Cuvîntul lui Epictit care să zice că trebuia să urmăam obiceiul pămîntului, unde trăim, în slujba ci** să face pentru dumnezăi, este foarte

76v greșită. Socoteala norodului nu este bună răgulă la materia credinței, pentru că adevărul este unul și nedespărțit și nu să potrivești cu nebie[a] prepusurilor. Epictit la această vorbă n-au grăit ca un filosof, ci ca un politic. Nu păzește credința, ce*** țirmoniile, pentru ca să vînez[e] mintea norodului; Socrat care avé socoteala sa mai curată, și o cunoștință mai luminată a adevărului, zice împotriva, că trebe a să osăbi niștine de socotelile cele greșite a locului, cît**** la credință. Ci pentru că au întărit un cuvînt ca acesta, au scurtat viața acestui om mare, pentru că s-au părut lucru primejdios politii[i] lor, și putincioș[i] de a turbura respublecele, pentru aceea ce l-au osîndit să bé cucută.

* ce

** ce

*** ci

**** cînd e vorba de

Cap. 39

- 77 Cînd merge să întrebi* pe Dumnezăi, tu nu știi aceea ce poate să să întîmple, și de altă nu merge, fără numai ca să afle. Iar de vei fi filosof, tu vei ști și fără de ajutoriul dumnezăesc, de va fi lucrul norocit au nenorocit. Pentru că este lucrul din firea acelor care nici ca acum nu razămă între noi. Nu este nici un bine nici rău întru sine. Trebuie să fii întru o neosăbirea desăvîrșit, cînd mergi la Dumnezău fără de dorirea, fără de uriciune, unde nu te vei apropie fără de cutremur. Așază în loc de neminciună canon, că toată întîmplarea este neschimbată, căci cînd lucru nu să atinge de tine, ce feliu să va întoarce în tine. Razămă a trage folos, neputînd omul să te împiedece. Apropie-te dar cu îndrăzneală; cînd vei să întrebi de Dumnezăi, și de-ț[i] vor răspunde ceva, é aminte mărimea înălțimea acelora ce țău dat răspunsul și la ce te vei așază, cînd nu te vei supune lor. Socrat zice că nu să cade a întreba vrajă fără numai pentru lucrurile, carile curat razămă din întîmplare, și a căror eșiri nu poate fi mai înainte văzute nici cu socoteala nici cu ajutoriul meșteșugului. Nu să cade să mergi la Dumnezăi ca să știi de să cade să dai ajutoriu prietinelor tăi, ori patrii tale ce sînt în primejdii. Că de-ț[i] va zice că mărunțiile jărtvă arată mai înainte ceva de pierrea, de îngrozirea morții, sau a surgulucului, sau a pierderii unui mădulariu, aceste mai înainte însămnări ar puté să alineț[i] socotelile tale cele bune. După aceasta socoteală
- 78 vra ca să jărtvești tot întru ajutoriul prietinelor tăi, sau a patrii tale. Întreabă dar vraja de la Pitia care este mai vestită de toate și care gonește din capiștea sa pre un om leneș, pentru că n-au vrut să de ajutoriu prietinelor tău, pe care tálharii îl omoré.

Tálcul

- O[a]menii cei slabi, fámeile, bătrînii sînt mai mult dați la disidimonia. O oglindă stricată, o solniță prăvălită, visurile, întîlnirile a o seamă de oame[ni] îi înspăimîntează. Jucătorii sînt și mai cu disidimonia și mai prepuitori decît ceialanți oame[ni]: ei sînt întăriț[i] că apropierea de dînșii a o samă de oameni le aduce nenorociri, și sînt atîta de puțin stăpîni mîhniciunii lor, cît nu pot să să oprească a da sămni de un chip foarte dobitocesc, măcar că disidimonia este un sămni de temere, cu toată aceste să află și în oamenii cei mari, și în iroi ce au avut această slăbeciune. Marile Alexandru care era încungiurat de Dumnezăi să lăsa a să chivernisi de vrăji și de pasăr[i]. Caton mai puțin disidemon decît Alexandru, și care mai sănătos cugeta de puterea dumnezăilor, n-au priimit să întrebe vraja de la Dia Amon pentru isprava războiului celui între sine, măcar că-i era îndămănă să o facă, pe care l-ar fi și rugat prietînii săi. Însă

* întrebe

79 el zică că înțeleptul carele să povățuești de socoteala cea dreaptă, să cade să fie mai înainte gătit la tot feliul de întâmplări, și să le aștepte cu o minte liniștită după ce au luat toate acele mai înainte păziri de care priceperea omului este cuprinzătoare.¹

Cap. 40

Scrive mai înainte o răgulă și un cap de viață care să aibi în loc de pravilă și să o păzăști nestrictă, măcar fie înaintea oamenilor, fie întru tine osăbită.

Tîlcul

Cînd bunătatea este adevărată nu ari niciodată lipsă, fie orunde ar fi între norod, sau deosăbi: dar cei mai mulți din oameni nu iubăsc fapta bună fără numai pentru laudă. Și ipolipsis nici sînt tot aceiaș[i] cînd să află osăbiți, sau cînd lumea îi vede. Mai puțină silință au a face la faptele bune cînd cred că oamenii nu vor ști bunătatea lor.

Cap. 41

79v Iubește a păzi tăcerea. Nu grăi fără numai lucrul de treabă și în puține cuvinte. Cînd prilejul să va arăta ca să grăești, să socotești să nu să întoarcă graiurile tale la vorbă de nimică, să nu grăești de săbier[i], nici de jocor[i] de rînd, nici de beinici*, nici de băutură, nici de mîncăr[i], nici de lucrur[i] proaste, care fac materia de vorbe urite. Dar peste toate aceste nu ocări, nici lauda, cînd grăești de oameni, nici să arăți pilde, adică să nu ei în prohită.

Tîlcul

80 De multă vreme este cînd s-au zis întăi că tăcînd neștine nu să căești, iar grăind, de multe ori; aceste cuvinte este înțelept. Dar cine să silești a-l pune la lucrur[e] cite cuvinte fără socoteală și de jos scapă pe tot ceasul, care s-ar căde să aibă răscumpărarea lor, plată de pedeapsă. Cîte jurămîntur[i] cheltuesc împotriva bunei credință, care îș[i] dau unii altora, cite cuvinte copilărești, cite vorbe de tîrgu și graiur[i] supărătoarea în celi obicinuite înfîlnir[i] a lor. Caută adunări de oameni ca să să e, și nu află fără numai îngrețăluiri, de aceste lucruri celi urite ci să văd acolo. Atîta de mare muncă este a păzi tăcerea, cît mai mult iubăsc a fi mascarale decît să tacă.

Cap. 42

De vorbesc prietini tăi lucrur[i] carea rănesc canoanele bunei cuviință, fă toate chipurile acelea ca doară și puté să să schimbe din vorbă, iar de ești între streini, păzește tăcerea.

* în alte ms. voinici

Tîlcul

80v Socotești-te a avé păcat de moarte din vorbile acelor feță carile ispitesc, cu grozăvie saturur[i]? pe toți aceia ce le trec prin gîndirea. De-i rădică starea lor mai presus de tine, și cît să nu fie harnic să le pui tăcere, fă-te că le ascuți cu răceală și cu uriciune și cum că asămenea vorbe ție nu-ț[i] plac.

Cap. 43

Nu rîde pentru fiește ce, nici mult, nici cu mare pornire ho-
hoțire.

Tîlcul

Rîsul este de multe ori un sîmnu de puțină minte, de nepri-
cepire și de slăbeciune, foarte să lipește de oarecare lucrur[i]
carile nu fac nici o tiposire de fețile ci să stăpînesc. O rătăcire
de minte este a să lăsa cineva la bucurii fără socoteală, pentru
o de nimcă pricină, și cînd sînt cu feță de cinste, ce vorbăsc de
lucrur[i] de treabă.

Cap. 44

81 Ferește-te de tot jurămîntul de este cu puțință, sau de
te îndatoresc să jur[i], fă toată nevoița ca să te poț[i] curăți.

Tîlcul

Această învățătură a lui Epictitu, că nu să cade nici ca cum
să te juri, arată evlavia ce avé cătră Dumnezăi a căroră numele
nu să cade a-l lua în deșărt, amestecindu-l între dînsul în toate
vorbile cele de rînd. Deprinderea jurămîntului este o creștere
de jos și proastă, pentru aceea ci să vede că oamenii cei proști
mai mult să abat la această patimă, decît fețle cele de cinste, a
căroră obiceiurile sînt mai cu rînduială. Este un maniir, un obi-
ceiu mojițesc a dichisi vorba cît să o amestice cu jurămînturi
81v pentru ca să facă de crezut aceea ce zic, nu au prea bun
îpolipsis de dînșii oamenii.

Cap. 45

Ferești-te de praznicile norodului, sau de nu te-i apăra de
tot, ete aminte pe tine și trebile tale, ca să nu faci nimică să
priceapă norodul. De sînt năravurile feților ce vin adesăori la
tine cu răle rînduele, ale tale să vor strica ori cît ai fi de cu
rînduială.

Tîlcul

Era obiceiul între rîmleni, ca cei ce intra în boieriile cele
mai întăi ale publice să facă privești și praznicile la tot noro-
dul. Acela zăiefet ce au făcut marile Pompeia au ținut opt zile.
Acolo era 24 de mese dresă prin toate ulițele cetății unde

82 fieștecare puté să să pui la masă să bé și să măninci după voia sa. Epictit nu vra nici ca cum cei înțelepți să sté la acele praznice cu atita calabalincur[i], tulburări, unde nu să păzesc de-a pururea toate rînduelile a bunii cuviință. Slobozănia care împărătește din obicei la aceste praznice de obște, nu poate nici ca cum a sta împreună cu greutate unui filozof, pentru că pierde ipolipsis, din cugetul norodului; cit de puțin de să uită pe sine, și să nebunește. Aceasta este politica acelor care vor să facă folosur[i] și să mărească cinstea, a să arăta totdeauna grei și înțelepți și cătră oame[ni] rar ca să nu-i deprindă norodul.

Cap. 46

82v Nu te sluji fără numai cu cită trebuință te îndatorește cu acele ci să cuvin trupului. Cu băutura zic, cu mîncar[ea], cu hainile, cu casa, cu casnici. Aibi grijă mai multă de trebuințele duhului ca să-l păzești sănătos și liniștit. Oprești-te cu tot dinadinsul de toate acele ce le cere dezmierdarea, mîndria și acé nebunească deșărtăciune.

Tîlcul

Sînt oame[ni] care cred că nu s-au născut fără numai să mănince și să bé. Aceasta este singur lucru lor, toatele vorbile lor nu sînt fără numai de vinur[i], de mîncări și de lăcomii. Bucătariul este la dînșii bărbatul cel mai de ispravă, pe carile îl cinstesc mai mult. Aceia au aducere aminte de toate feliurile

83 de bucate bune, ce le-au făcut în toată curgerea anului. Ei știu anume la care sămnu să vine vinul cel mai bun, și unde să află pasirile celi mai grasă, iar altele toate le uită. De abia știu numai că au un suflet sau ce fel de metahirisiri au a face pentru a lor socotință.

Cap. 47

Cît vei puté oprești-te de hazul muerilor mai înainte de nunta ta. Metahirisăști-te după lege și după cum cere pravila. Nu te nebuni, dar nici ocări pe acei ce slăbeciunea îi trage la această patimă. Nici te lăuda pentru înțelepciune și paza ta.

Tîlcul

83v Este o asăgusire* mare a te prici cum că ești curat și înfrînat neavînd mare păzire acei ce să laudă că sînt nesîmțit[i] și liniștit[i] și cînd vād o față frumoasă cu nepăsare nebăgare de samă, ca și pe o zugrăvitură, nu grăesc curat, pentru că cugetul minții le face ascunsă muștră[i], care nici ca cum nu să potrivesc cu aceea ce zic. De au stătut împotriva dragostii cîtăva vreme, nu să cade a să lăuda nebunește cum că ar fi cu

* în alte ms. *măgulire*

totul mai nalți de slăbeciunea aceasta. Obrazile acele mai tari să uită uneori și cad în mare prăpastia. Pentru aceea nu să cade a să întovărăși cu această patimă, pentru că nu mai rămîne vreme a să mai păzi cînd ei apucă stăpînirea. Curățanie este un lucru foarte gingaș că cé mai mică volnicie o rănește. Deci ca să o păzască, trebué hotărîre și suflet mare. Și cînd acestea 84 apucă ei partea sa, atunci au putere mai multă de cît gîndesc. Iar cînd să cumpănesc, sau cînd nu sînt bine întăriți cu ale sale drepte socotele, sau cînd să lasă în primejdii, negreșit cad într-aceeaș[i] stare.

Cap. 48

De ți să vestește că oarecare grăește de tine lucrur[i] de ocară, nu te zăbăvi să-i faci răspunsu de îndreptare pentru aceea ce au zis, ce* răspunde cu liniște, cum că acela ce au grăit așa, nu știa că alte fapte mai răli ci ** mai am, și mai multu ar zice.

Tîlcu

Oare ce fel de fereală ar face neștine, nu poate să scape de clivtire. Oamenii sînt răi și nu iartă celoralanți măcar și cé mai curătă bunătatea, despre care ochii lor cei zavisnici sînt închiș[i], pentru aceea grăesc toate răutățile, numai ca să poată strica. Acei ce să clivitesc, în loc să facă huet și răspunsur[i] 84v lungi de îndreptare, să cade să să mulțamească cu mărturie cugetelor. Jalubile, muștrările, sunetele, nu fac altă, fără numai aprind clevetirea în loc de a o stînge. Singele acel răci, ce au cînd grăesc rău de noi, este mai îmbolditori cînd le răspunde cu împotrivirea, sau cu îndreptarea.

Cap. 49

Trebuința nu este a merge la prîveliște, iar cînd ți s-a pri-leji a merge, nu grăi de nimine, cu grăbire, nici ca cum cu uriciune, adică mulțamești-te să să facă lucrurile cu chipurile cu carile ele să fac, și biruința să rămîe la acela ce au biruit. Cu acest chip nu vei fi nici făr de odihnă, nici întristat, de toate întimplările. Oprești-te a face de toate lucrurile sunete mari 85 tulburăr[i], și urlăr[i], ca norodul. Deci după ce te-ai tras de acolo, nu grăi cu mirar[e], cu laudă de toate aceli ci s-au lucrat în teatru, de vreme ce aceli nu pot să-ț[i] slujască ca să te facă om mai de cinste, și apoi cu acele alte nu dovedește, fără numai că ai avut pré mare mirari și spaimă la prîveliște.

* ci

** ce

Tîlcul

O samă iubăsc din fire a grăi de aceea ce știu și au făcut un chip de mirari în pompă, pentru ca să tragă cinste și laudă de la acine care ascultă. În zioa ce merg la comidie aleargă din cort în cort, făcînd zugrăvirea frumoasă sau slută a tuturor lucrurilor comidii, și de toți carii stau împrejurul privileștei. Cu primejdie este a festeli și a ocări a parte ce au fost plăcută la toș[i]. Dar iarăș[i] nu să cade a te mira de niște lucrur[i] care nu sînt vrednice de vro mirare. Aceasta este un sămn a unii minți ușoare, de nimică și de proastă înțelegire. Cé mai mică lumină și strălucire îi întunecă, luînd polială proastă în loc de aur bun. Aceea ce este mai de mirare că feșile ce sînt mai slabe la priceperea răului sau au binelui, la un lucru cade de tot cu nesocotință obrăznicie, cit fac felii și părere de rău la cei adevărați înțălegători.

Cap. 50

Nu te afla citirea verșurilor și a urațiilor. Iară de te roagă arată toată silința ca să scapi de acé ascultare cu cinstea ta, sau de vei avé a sta acolo, fă să și să arăte paza, și luarea aminte care o cere buna cuviință — nu fii nici greu, nici supăralnic la fire.

Tîlcul

86 Poeticii și ritorii ca să dobîndească a lor ipolipsis, cité în publică verșurile și orațiile ci le avé făcute. Norodul Afinii petrece cé mai multă parte a vremii la ascultarea acestora, care supăra tot gustul afinenilor. Acest obicei au trecut la rimleni. Cei mai mari oameni a răpublicii făcé căzării înaintea norodului. Nimică altă nu să auzia a face ritorii, fără arătîndu-i o oștire la bătălie. Mai avé engomie a lui Chesar, a lui August și a altor mulți voevoz[i] care era prube sau pilde, ca aceștia luminați rimleni avé o vrédnicie mare. Ritorica acum s-au schimbat întru nefolosința ei, ea au rămas legată întru o seamă de oameni care n-au vrednicie a poronci oștilor nici a ocîrmui împărății.

Cap. 51

86v Cînd vei avé un lucru a face cu un obraz de mare socotință, mai înainte de a te apuca, gîndește cu luarea aminte în ce chip Socrat și Zino să purta la o treabă ca aceasta. Urmînd cu aceli chipuri, nu vei face lucrur[i] fără numai cu socoteală și bine nimerite.

Tîlcul

Tigănia* celor mari este nemărginită și să cade mult meșug și plecăciune ca să să păzască prieteșugul lor. După ce te

* în alte ms. gingășia

jărtvești pentru dînșii, ei nu socotesc întru nimica slujbile ce le-ai făcut. Nebăgarea de samă ce au pentru acei ce sînt mai de jos de dînșii, îi face a crede că lor li să cade ace jărtvire, și de la cé din întăi mîhniciune, ei cred că au luat, uită toate acele ce au făcut în mulți ai * cu o robie de mare ostenele. Sălbătăcia celor mari este pedeapsa scumpetei și a mîndrii celor
87 mai de jos, care cumpără cu atîta supunere și cu atîta greutate dragostea acelora ce pot să-i facă boğați.

Cap. 52

Cînd vei merge să cercetez[i] pe un boeriu mare, cugetă că nu-l vei găsi poate acasă, sau că va fi încuet, sau că ușa nu să va deschide, sau că nu te va băga în samă. Și de este trebuință, după toate aceste gîndur[i], ca să mergi acolo, sufere fără de cîrteală toate aceli ce ți să va întîmpla. Și nu zice tulburîndu-te, că nu ți să cădé ție a-ț[i] face atîta ostenele, pentru atîta de puțin lucru. Aceste vorbe nu să cuvin fără numai la cei proști, și la cei ce să foarte tulbură de lucrurile celi denafară.

Tîlcul

Este o mare nenorocirea a avé trebuință de cei ce pot să te
87v năcăjască fără de rușine, și care te fac a pătmi mii de ocări pentru une lucrur[i] ce-ț[i] fac. De ar fi oamenii mai întălepti, și ar vre să-ș[i] dé cuvîntul, acei carii îi poartă cu atîta mîndrie și cumpliciune ar fi mai cu vomenia și mai cumpănit la trebuința ce au ei la ajutoriul lor. Nepotrivirea stărilor fac ca toț[i] oamenii să trăiască cu razămă altora, acei mici să tăvălească supt cei mari, așa este rînduială. Iar întăleptii, să pune în cumpăna lor și încă mai sus de dînșii, cu buna cuviință a socotelilor sale.

Cap. 53

În întîlnirile ce vei avé cu prietînii tăi, păzîndu-te de a grăi multă vreme de ale tale nalte fapte, sau de primejdii ce ai pățit. De-ț[i] este povestirea întîmplărilor tale dulce și cu haz, poate
88 altora nu face aceeaș[i] plăcerea.

Tîlcul

Este un lucru încredințat că super[i] pe cei ce te ascultă cînd grăești mult de tine însuți și de familia ta, și de isprăvile tale. Cu toate acestea cé mai multă parte din oameni au această slăbeciune. Și iată aceea ce face adunările așa de urîte și grele. Aceasta nu-i destul să aibi haz a povesti întîmplările tale, ci trebuie a ispiti de fac povestirile aceste greutatea celor de pe

* ani

lingă tine, care nu au vro poftă marea să afle limbuția ta, rito-
ria ta. Trebui să adaogi că acei ce grăesc de dînșii, o fac de-a
pururea spre folosul lor, dar aceasta este chiar aceea ce îi ar-
mează pe cialalți ca să-i socotească urîți și grei ca pe niște
88v închinători de a lor laude și vrednicii. Taina cé mai făr de
sminteală a-ț[i] dobîndi laude, este a lăsa la publică slobozănia
ca să ți le dé.

Cap. 54

Nu te însărcina cu treabă a scorni ris altora, pentru că vei
căde în starea de jos și proastă și vei perde socotința și cin-
stea ce au asupra ta.

Tîlcul

Este o treabă gingaș[ă] a face ca să rîdă oamenii cei de
cinste, care nu priimăsc nebuniile și glumele aceli făr de gust.
Acei care nu să pricep n-au firesc dar a să purta ca un glumaci,
sau un înțelept, nu pot plăce fețelor celor cu bună înțelegire.
Pentru aceea nu să cade a să însărcina cu această slujbă, vrînd
adecă să-i facă a rîde pe alții, ei să fac sîngur[i] vrednici de rîs.

Cap. 55

89. Să cade să te oprești de a grăi lucrur[i] care rîvnesc
cinste. Iar cînd adunarea să va întoarce asupra aceștii materii,
îfruntează de vei ave prilej, acelue ce au pornit vorba, ori
mărturisăști cu tăcerea ta, cu rușala și cu posomorîrea feții tale,
cum că vorbe ca acestea nu-ț[i] plac.

Tîlcul

Vorbele cele slobode și făr de măsură care miroasă urît și
făr de înfrînarea, simte un sămnu chiar arătat de un suflet
stricat. Altă dată numai oamenii cei proști îndrăzné a grăi de
acest feliu de vorbe, cu îndoială și urîte, care vatămă buna
cuviiță și spurcă cugetul. Cu capul acesta, femeile să cade a
fi cu totul ferite pentru că ele nu-i slobod a grăi cuvinte neîn-
frîmate, pentru că trag urmăr[i] urîte după starea lor. Să
89v poate cunoaște că aceli ce n-au pază la cuvintele lor, n-au
nici la faptele lor, pentru că li-i greu a-ș[i] mîntui fața lor.

Cap. 56

De te va trage idia a vre unui dezmerdare, stîmpări-te și te
păzește, ca nu cumva idia aceasta să te robască. Ispitește toate
împrejur stările lucrurilor, și află vreme de a te sfătui. Socotește
cu luare aminte osăbirile vremilor cînd să te desfătezi cu
ace dezmerdare, și cînd dezmerdîndu-te să te căești, făcîndu-ți
însuși mari muștrăr[i]. Adaoge la aceste cugete și îndestularea

căința ce vei ave și titlușul de care te vei face vrednic, de vei ave virtute a te opri. Cînd vei afla un prilej cu priință a îndestula a opri desfătările tale; păzăști-te iarăș[i] ca nu cîndva
 90 blîndețile, dulcele și lanțurile dezmierdării să te înșale. Aducerea aminte de a trage această biruință asupra ta, îți va pricinui o mulțămîită și o desfătarea mult mai slăvită.

Tîlcul

Mare dulceață este a nu ave nimică să te înfruntez[e], să mustre cugetul, și a nu ave trebuință să cădé să te mîngii, cînd cu vicleșugul nu ți-ai vindut datoria ta. Orice vrednicie de-ar ave o muere, frumuseța sa îi face mai puțină cinste, decît orînduiala stării sale. În deșărt nădăjdueste a păzi a sa ipolipsis, de nu vor răspunde faptele cu fața sa. Oricare mai înainte păzire, ce ar face ca să acopere faptele sale, ori îndată, ori mai tîrziu, vine o întîmplare, care îi descopere taina și o scoate la ocară.
 90v O muere cu cît are frumuseță, cu atîta să cade să aibă pază, pentru că este de-a pururea încungiurată de oameni ce-i întind lanțur[i]. Lesne îi va fi a scăpa de aceasta apucînd îndată partea posomorîrii. Numai un răspuns împotriva oprești pe bărbaț[i] Cei mai simeț[i] nu îndrăznesc să zică cuvinte proaste unei fămei ce i-ar asculta cu posomorîrea.

Cap. 57

Cînd faci vrun lucru, ce ai hotărît a-l face, nu te rușina de cei ce le privăsc, măcar că mulți poate îi vor da țalmăcire răli. De este rău aceea ce face oprești-te de a-l face. Dar de sînt lucrurile tale bune, pentru ce să te temi de cugetele aceloră, ci te înfrîntează cu nedreptatea.

Tîlcul

Nu știi în care fățărnicie poți a te teme ca să dobîndești lauda oamenilor. Ei înfrunteză binile ca și răul făr de nici o osăbire, pentru răutatea lor. Cu neputință este a țintui nestatornicie minții pentru a lor socotele, care nici între sine nu să întocmăsc. Numai o scăpare este la aceasta, adecă a face de-a pururea datoria ta nesființindu-te de răutatea lor care nu laudă nici faptele celi ce sînt de lăudat. Uriciune cé cu patimă o seamă de oameni, cari nici odinioară nu mai află ceva după plăcere lor, îi face mai necinstiți decît gîndesc. În loc să fie iscușiți înțelegători, ei le caută cu uriciune, pentru că le este plăcerea stricată.

Cap. 58

Aceste cuvinte *în zi, în noapte* sînt adevărate de le vei osăbi, și iarăș[i] sînt mincinoasă de le vei alătura împreună. Asemenea și la un zăefet de vei lua aceea ce este mai bună, face un

91v lucru folositoriu pentru gustul tău. Dar este o mare nepotrivire pentru meseni. Cînd neștine te pofteste să ospătez[i], nu ți să cade a întări toată luarea aminte la aceea ce te măgulești pofța ta. Trebuie încă să te păzăști ca să nu faci ceva împotriva bunei cuviință, sau împotriva cinstii ci să cuvine la acela ce dă ospățul.

Tîlcul

Asămănarea cu carile să slujăști Epictit nu este dreaptă, fiindcă să depărtează de înțelegire pentru că nu este nici o cumpănire între aceste cuvinte, *în zio* sau *în noapte*, și între buna cuviință ci să cade să să păzască la masă. Aceasta era plăcere celor vechi a învăța pe ucenicii lor, prin asămănări și pilde negrijindu-să să fie pré firești și cu totul cumpănite, la materia de care grăia. Cuvîntul lui Epictit este foarte obicinuit pentru 92 tovarășia petrecerii poli[ti]cești, carii trebuie să aibă mai multă grijă de bună cuviință, de cît de al său folos osăbit, căci nu cade a urma neștine pornirilor patimilor sale, nici a pofții sale. Asămene nici nu este cu cinste la un ospățu a apuca pentru sine tot ceea ce este mai bun și să nu lasă la ceialanți, fără numai rămășițele sale, și lepădăturile.

Cap. 59

De vei vré să porți o față care să fie mai înaltă decît ale tale puteri, nu vei avé altă fără numai rușine, pentru că n-ai grijit de aceea, ce ai putut-o purta cu cinste.

Tîlcul

Una din cele mai obicinuite greșale a oamenilor, este a nu să cunoaște pe sine. Cît de puțină vrednicie de au, cît de mici 92v de-ar fi palaturile lor, ei cred că ar fi putincioș[i] a purta celi mai mari sarcini. Dar nu-i vrednicie care cinstește pe om, ce este omul care face cinste vrednicii sale după ce au împlinit-o cu toate datoriile sale. Mulțameaști-te cu o slujbă de măsură unde să poț[i] a te slăvi. Nu te însărcina cu o sarcină, care să te poată face să spui supt greutatea ei, și unde să te laș[i] a ți să zări ace puțină iscusănie sau slăbeciuni.

Cap. 60

Cînd umbli te păzăști să calci vrun cui, ca să nu-ț[i] vatămî piciorul. Aceeaș[i] purtare de grijă aibi și la patimi, ca să nu-ț[i] vatămî socoteala ta, care trebuie păzită pentru cinstea vieții tale, și cu aceasta fereală la toate lucrurile tale va spori.

Tîlcul

- 93 Oamenii să jăluesc a fi ticăloș[i] și cum că de tot ci să apucă le esă în rău, cu toate aceste nu să cade a muștra, fără numai pe sine pentru umblitile celi răle, și aceasta o fac cu nebulie, ne urmînd fără numai a celor greșite socoteli a lor. Nevrînd să é povătuitori pe socoteala ce dreaptă, pentru aceea ori vreo mirare cînd un om merge cu ochii legați prin locur[i] greli de umblat, să nu rătăcească și să nu poticnească de pietrele ce li întîmpină.

Cap. 61

- În ce chip piciorul este măsura ciubotii, așa și starea omului și a trupului său să cade a fi măsura bogății lor. Și de vei păzi acest canon, vei rămîne în hotarale celi cu bună rînduială. Iar trecîndu-le vei căde în celi fără de orînduială. Că de vei lua
- 93v ciubote mai mari decît picioarele tale, sau vei pofti a le face mai cu mare meșteșug, astăz[i] le vei polei, mîne le vei face de porfiră, și mai pe urmă cusute cu mîrgăritariu. Asămene și bogățiile cînd trec hotarale măsurii cei de cinste, apoi nu mai caută margine și hotar.

Tîlcul

- Acela ce au asămănat iubirea de argint cu idropica, cunoaște desăvîrșit firea aceștia boale. Pentru că cel idropicos adaoge săt[e]a sa, cu ce mai multă băutură. Și de o și stînge într-un minut cu doftorii, însă patima să îndoeste, așa și înmulțire[a] averilor crești aprindere de alte cîștigur[i] noao. Și acei ce era îndestulați mai înainte de norocirea lor cu un venit de măsură, pe urmă nu să mulțămesc dobîndind nenumărate averi, pofta și inima lor este ca și bute danaidilor care nu să puté
- 94 umple. Pentru că nu să lasă un-a face înșălăciune strîmbătăți, apucăr[i], răutăți ca să strîngă grămez[i] de aur și de argint, măcar de să și îneacă cu el mai pe urmă.

Cap. 62

- Bărbații încep cu numi drăgălaș la fetele care ating vîrsta de 14 ani. Dar văzîndu-le că nu au altă grijă fără numai cum ar plăce bărbaților, ca să le iubască, să cade să priceapă eli că de le cinstescu sau le laudă bărbații, o fac pentru înfălepciune și pentru că le văd rușinoasă.

Tîlcul

- Muerile metahirisindu-să rău la folosul lor, cred că vor plăce oamenilor cu chipurile celi curvești, la întîmpinare ce le fac cu laudele ce le dau, cu supunerea ce peste măsură ci le
- 94v arată. Dar aceasta este chipul nu numai de a iubi, ci încă

a le căde urîte. Și de s-au făcut bărbații obraznici, și să află ca niște dobitoace, este pentru că ele să metahirisăsc într-acesta chip, plecate arătîndu-să și supusă. Rușine[a] ce cuviincioasă, și fereșla, o posomorîre cinsteșă care le-ar pute aduce la îndreptare lor, ar îndatori pe bărbat[i] a le face cinstea ci li s-ar căde. Un chip rușinos și plin de cinste face pe o femeie vrednică de privit și oprește în datorie sa pe bărbatul cel obraznic, și îndrăzneț mai silnic.

Cap. 63

95 Este chip de suflet de joc, și foarte prost a să da cu totul la grijile trupești, adică la lupte, la băute, la mîncate, care aceste la dezmerdările muerilor și la alte toate desfătăr[i] trupești; toate nu trebuie a le face fără numai în treceri, și cu sloboda cum zicim. Iar treaba noastră să fie numai pentru îndreptarea minții.

Tîlcul

Altă dată mînca oamenii, numai ca să trăiască, și să mulțămie cu roadele ci le dăruie pămîntul, lina oilor le găté hainile. Iară acum meșteșugul a le găti feliur[i] de bucate, s-au făcut un meșteșug de mare socotință. Toată isteciune[a] oamenilor să nevoiaște a afla suptîrăli și să pun slava lor la bine a mînca și a bé, a ține masa și a le sili pe sine ca să să îngreueză cu vin și cu mîncăr[i], măcar de nu și au foame sau sete. Și cînd și isprăvesc a pune la această stare pe vreun ticălos, cît să nu 95v să cunoască pe sine, o au de mare laudă și slujbă.

Cap. 64

Cînd îț[i] face cineva vro răutatea sau grăește rău de tine, incredințază-te că el crede că are dreptate să o facă. Adevăr că tu ai vre să lepede a sa socoteală și să urmez[e] a ta. Dar vei ști că de să înșală în socoteala sa singur să muncești, și măcar că vede ca pe o greșală, lucrul acel foarte adevărat în sine, dar fiind îmboldit în pîclă și în negură să o priceapă, gîndești că nu faci nici o vătămare, cu adevărul acel ocărit nu să necinstește, ci acel ce ocărăști. Incredințază-te dar la acest cuvînt și vei suferi fără tulburari vorbile celi cu sminteală, și vei zice întru sineț[i]: acest om crede că are dreptatea sa.

Tîlcul

96 Nimică nu ai a te mustra pentru a ta starea, cînd împlinești toate datoriile tale. Cu toate aceste tu te jăluești că-ți ating a ta ipolipsis. Adevărat, cei nebuni judecă rău de tine, dar sînt nebuni. Ți să cade dar a te spăima de dobitoace; bărbații cei cu minte îndată sau mai tîrziu îț[i] vor da dreptatea ta. Acei ce să răpăd asupra ta, nu te cunosc, dar nu ești tu, ci nălucire ta,

care te împresură, é te năpăstuește că ai zis sau făcut lucrur[i] care nici odinioară n-ai gândit. Asupra aceştii greşite socoteli ei te umplu de muştrăr[i], ci aceşti muştrăr[i] sînt mincinoasă. Păzăştii-te dar a trage celi cu cale, fie şi cu sunet sau cu silnicie. Şi dă vreme a să înşăla acii ce te împresoară cu a lor ră socoteală.

Cap. 65

96v Fieşte care lucru are doao părţi. Una să pare a fi de suferit, ceialaltă nu. De-[[i]] face fratele tău vro strîmbătatea, nu-l avé pentru aceea ca pe un om nedrept, pentru că aceasta toată* este nesuferită, ci socoteşte că este fratele tău, carile s-au născut mai pe urmă, şi de-l vei socoti într-acesta chip [[i]] va păre de suferit.

Tîlcul

97 Acea ce tulbură dulceaţa tovarăşii este că oamenii sînt foarte schimba[[i]] la fire, şi toate le œu cu o răutatea negrăită. Un cuvînt ci iasă cu greşală şi negîndit de a-i sminti, lasă în inima lor o otravă pe care nimine nu poate să o tămăduiască. Plecăciunile celi mai mari nu pot să îmblînzască şi păzască cu mare mînie ca să facă izbîndire pentru o răutatea de nimică. Acea ce este mai nepricepută, că însuşi aceli o arată care au atîta gingăşii pentru toate cite le vei asupra, sînt fără de pază cătră alţii, şi de lipsăsc a li să face închinăciunile aceli ci le aşteaptă, să jăluesc la toţi ca de o strîmbătatea neertată. De abie socotesc neomenia ce groasă ce o fac şi chipul sălbătăcii lor cei fireşti.

Cap. 66

Ră socoteală este aceasta a zice: eu sînt mai bogat decît tine. Eu sînt mai cu limbuţie, pentru aceea sînt mai de cinste decît tine. Iar această este bine zisă: eu sînt mai bogat decît tine, deci bogăţiile mele întrec pe ale tale. Eu sînt mai limbut decît tine, pentru aceea vorbile meli pot mai mult decît ale tale. Cu toate aceste ce pagubă vei ave negrijind nici de bogăţii, nici de limbuţie.

Tîlcul

97v Sfirşitul sau lucru cel dintăiu a bogăţiilor este a însufla o deşărtăciune batjocoritoare de la cei ce le dobîndesc ca să aibă urciuni de acei ce nu au nimică. A grăi asupra lor toate cu trufie pentru neîndrăznire lui socotindu-să ei a fi mai vrednici decît ceiala[[i]]. Plecăciune, supunerea cinstea ci le fac în-te[[i]], le adaoge, nesilnicie, şi obrăznicie. Umbletile, îmbrăcă-

* probabil soartă; în alte ms. toartă.

mente lor, mulțime casnicilor îi face a merge să cheltuiască cu cei mai mari bogăți sau domni, carii îi însoțităză și-i împune în cumpăna lor ca să le dobîndească banii.

Cap. 67

98 Mergi cineva la feredeu de vreme? Nu zice că să fereduește rău, ce zi că să spală de vreme. De bé cineva vin mult, nu zice că face rău, pentru că bé într-acesta chip, ce zi prost că bé mult. Cum poți tu să știi că faci rău, neștiind pe bolditoriul cari-l îndeamnă a faci, putînd poate să ți să întîmple și ție aceasta. De vei avé această fereală în judecățile tale, nu vei grăi de rău, nici vei osîndi pe cialanți, până nu vei fi bine întărit în știința ta.

Tîlcul

Lesne este a te înșăla în socotelile tale, cînd te apuci de celi din față numai, ci abatirea și pofta ce ai a grăi de rău, te fac ca să caz[i] îndată în judecata vecinului tău, necunoscînd adîncul cugetelor lor. Aceia ce să arată îndată cînd vedi că să faci altul vrun lucru cu îndoială, și care poate fi bine sau rău tălmăcit, este a pune lucrul în mai rău și a-l osîndi fără de milă. Să judecăm dar noi cu această socoteală de avem adică pentru altul aceeași[i] voie sau plecare care vor și ei să aibă pentru noi. De avem a ne înșăla, nu să cade mai bine ca cu bunătate să facă a apăsa în joc cumpăna.

Cap. 68

98v Nu zice vro dată că ești filosof. Greești rar[e] or[i] cu cei proști și cu cei nepricepuți[i] învățăturile celi adevărate care tu le urmez[i]. Cînd ești la o masă, nu porni vorba asupra buneii cuviință ci să cuvine la masă. Mulțamești-te a minca cum să cade, pentru că așa și Socrat fugé de mîndrie și de trufie. Cei ce viné de-l ruga să-i împreune cu ceialanți filosofi el îi ducé la dînșii cu multă cinste negrijindu-să, de au mai sus școale și învățatura decît a sa.

Tîlcul

99 Pizma între cei înțelepți și învățați[i] este gingaș[ă]. Pentru că cu urficiune vād pe cei de o samă cu ei, mult mai puțin pot suferi a fi biruiți cu orcare tare întreci între altele, decît la învățătură. Nu să mulțamești cu altă, fără a să lăuda că sînt înțelepți, și să să arăte într-aceea ce știu. Laudele ce-și[i] dau loruși[i] rădică asupra lor pe ceialanți. Tot omul ce zice așa că este înțelept și învățat să scocotești ca un ușor de minte și de rîs. Nu să cade a ameiți lume cu povestirea talanturilor ci crede că au, că alții sufăr cu greutate mări[m]ile ce dă vrednicia. Pentru că fieștecarile are bună cugetare de sine, cît să crede că nu este mai de jos de celalant. Această idei îi măgulești înșălîndu-i, ce cu toate aceste să bucură a primi să rămii înșălat.

Cap. 69

99v De să grăești înaintea nepricepuților vro axioma filosofască, păzăști o adîncă tăcere, temîndu-te să nu scapi fără de veste aceea ce nu ai avut bine mistuită. De te muștră ei că nu ești nimic, fără de a te pune la osteneală să scoț[i] învățătura ta, începi a pune la lucrare canoanele înțelepciunii. Oile nu leapădă iarba ca să arăte ciobanilor aceia ce au mîncat, ci după ce au mistuit în-lăuntru dă lînă și lapte stăpînilor săi. Nu scoate învățătura înaintea celor nepricepuț[i], ci fă să să vaz[ă] prin faptele tale, că toate le-ai pătrunsu-i cu mintea.

Tîlcul

100 Nu să cade de-a pururea a grăi multe ca să dai mari ideea de tine și de știința ta. Un nebun ce păzăști tăcerea, cel mai puțin face ca să te îndoiești că este înțelept și iarăș[i] nu ești îndoit cînd grăești vorbe nebunești. Acei ce au ipolipsis bun de sine să cred a fi ocăriț[i] cînd să pricep că nu știu nimic. Ei grăesc din întimplare de o materie ce nu o înțeleg. Iar cunoscătorii nu să sparie de sunet. Și cei înțelepți grăesc puțin, și aceea cu mare socoteală. Mai înainte trebuie să gîndească ca să răspundă cu bună rînduială. N-are trebuință de a să arăta strălucirea și întregime duhului său. Încă să mai cade să dé și sămne de ace bună a sa judecată. Pentru că cu aceea ce să arată îndată, în minte lor nu să mulțămesc fețile cele bune înțelegătoarea, și care au judecata sănătoasă. Un stomah bolnav borăști bucatele mai înainte de 100v a le mistui; asămine și o minte desfrînată, de poate să grăiască după-a sa rînduială, scoate gîndur[i] cu toate proaste și cu totul crude.

Cap. 70

De ești treaz la minte și obicinuit a te mulțami cu puțin, nu te mîndri. De bei numai apă, nu te lăuda. De vrei să te pui la osteneală, fă-o aceasta în osăbi, și nu griji ca să te vază alții. Nu îmbrățăși stîlpii înaintea lumii în vreme de iarnă. Cînd vei avé o mare sate, pune apa ce răci în gura ta: și iarăș[i] o leapădă afară neînghițînd-o numai cuvînt cuiva nu zice.

Tîlcul

101 Un filosof vechiu zice, că puțin[i] oame[ni] ar fi cu fapte bune, dacă n-ar nădăjdui să să arăte a lor ipolipsis, din bunătatea ce fac. Epictit mi să pare că vra să strice această socoteală, zicînd că bunătatea trebuie să o iubim pentru sine singură, negrijindu-să de laudele omenesti. Pofta de a dori să faci fapte bune este așa de gingașă, cît nu este cu putință ca să le mai propoveduiască. Cii mai mulți din filosofi vechi era lăudători cît nu lipsé a zăbăvi pe norod. Cînd vre să facă vrun lucrul proslăvit, Dioghen chinicul să pune gol în mijlocul ernii și îmbrățișă stîlpii dum-

nezăilor zicînd că să încălzăști pentru ca să tragă mirare nōrodului pentru răbdarea sa. Dar Epictit vrăjmaș mândrii și a trufii, nu vra să chemi mărturii cînd vrei să faci vro bunătate. Cuvîntu lui ește probă arătată, că el nu băga în samă socotelile oamenilor, niți era foarte dorită de laudele omenești.

Cap. 71

Un om prost nu află întru sine nici răul nici binele, ci-l așteaptă din lucrurile cele den afară. Iar un filosof află în adîncime sa folosul și sporiul său și de la alții nu-l așteaptă.

Tîlcul

Un om ce nu lucrează cu îndreptariul și nu are canoanele încredințate ca să să pue la starea, umblă după cum îi abate și să află asemenea ca o corabie fără de vislaș[i] și fără de cîrmaci, pe țările valurile și vînturile o poartă într-o parte și într-alta, ca să o primejduiască. Să lasă a să apuca de mulțime, la care este hotărît a-i face ori binele ori răul, după porunca ce-i dă. Cel înțelept urmează canoanele celi mai sănătoasă și mai cu încredințarea, și socotelile lor sînt pusă la rînduială cu socoteala ce dreaptă și faptele lor pline de dreptate.

Cap. 72

Sămne de om pricopsit sînt a nu ocărî, nici a laudă, a nu huli, nici a năpăstui pe nimine, a nu grăi de înțelepciunea sa sau vrednicie, a nu muștra pe alții fără numai pe sine, cînd să întîmplă împotrivire. A-ș[i] batjocori într-ascuns de acela ce-i aduce laude: a nu răspunde celui ce-l înfruntează, el să metahirisăști ca și un bolnav, ci să iconomisăști ca nu cîn[d]va să să smintească, până nu ș-a dobîndi bine sănătatea sa. El este stăpîn volnic peste poftele sale: nu urîț[i] pe nimine, fără numai pe acela ce este împotrivoriu firii lucrurilor ce razămă într-însul, nici poftești lucrur[i] cu mare dorirea. De-l au de slab și nepriceput, el nu să pune la întristarea, ce caută asupra sa ca asupra unii iscoade și dușman din casă.

Tîlcul

Destoinicii* voé, înțelepții ca să nu aibă desăvîrșită dorire pentru toate întîmplările vieții, să nu grijască de laude sau de ocăr[i], să le fie perdere sau cîșlig tot ca una, boala sau moartea să nu le pae ca niște rele de care să să năcăjască. Ei întărie norocirea omului în odihna minții, pe care nu este nici o întîmplarea putincioasă să o turbure. Și ca să ajungă la această liniștire nu să cade a căuta să dobîndească ceva din aceli din afară. Această

* în celelalte ms. *Stoicii*

103 stare este grea de a dobîndi. Dar este foarte de dorit, decît în-
tristăciune vom scăpa de vom puté a ne pune mai sus de mii de
lucrur[i], ce le poftim căutăm cu atîta multă nevoie, și a căror
pierdere ne aduce mîhnire. Nu razămă de aiurea, fără numai de
la oameni a tulbura odihna noastră, și a ne face nenorociți cînd
ne răzimăm în nebuneștile lor pofte. Aceea ce oamenii fac pentru
ca să întărească norocirea lor, este adevărat aceea ce-i împiedecă
de-a agiunge acolo. Grijile, neodihna și pornirile ce-ș[i] dau ca să
să poată pune în oarecare stări îi fac nestatornici. Mîhnicionile de
a nu pute scoate la cap sau a vede pe aceia de o samă, că sînt
mai norociți, îi fac nenorociți și în scurt măcar că să și pun în
stare care lăcomie cinstii îi făce a căuta ca unui bine mare, însă
bucuria de aceea ce au dorit atîta nu-i îndestulează deplin ce le
lipsăsc cu puține de-a le mai umple.

Cap. 73

103v Cînd oarecine să laudă că înțeleg și poate să înțeleagă a
tălmăci cărțile lui Hrisip, zi întru sineți: de n-ar fi scris Hrisip
întunecat, nu ar avé omul acesta cu ce să să slăvască. Dar pentru
mine ce este să cerc? Au mă nevoiasc a cunoaște firea și să
urmez ei, cerc nu povățuitoriu ca să-mi arăte. Și cînd pricep că
Hrisip este tilcuiitoriu, eu năzuesc la dînsul. Dar de nu înțeleg
aceea ce au scris Hrisip merg la altul ca să-m[i] ușurează înțele-
girea. Până aicea încă eu n-am făcut lucru prea de socotit. Și cînd
voi afla un om ca să-m[i] tălmăcească pe acest filosof, încă în[i]
va mai lipsi, adecă a pune această învățătură în lucrare. Și este
adevărat, pentru că de mă mulțămăsc a mă mira de tilcuire căr-
ților lui Hrisip eu sînt gramatic, în loc să mă fac filosof: ca cum
104 am zice că în loc de Omir eu tălmăcesc pe Hrisip, și aceasta
îi este o mare rușine pentru mine, pentru că de nu voiu face fapte
asămenea cu învățăturile sale, ca cînd n-am, nici înțeleg învăță-
tura sa.

Tilcul

Oamenii păcătuiesc mai puțin cu mintea decît cu inima sa.
Aceste nu sînt lumin[i] care să le lipsască. Dar atunci ar fi desă-
virșiți[i] cînd lucrare ar răspunde cu învățătura: numai trebuie
silință și osteneală ca să împlinescă toate ale lor datorie. Dar a
să osteni nu iubăsc. Epictit osîndește într-acesta cap pe aceștie
deșartă iscodire au o seamă de oame[ni] care cearcă a umple
duhul lor de înțelegire sterpe, negrijindu-să de cele adevărate.
Ei ascultă cu lăcomie pe acei ce le făgăduesc că-i va îndestula de
104v cele ce iscodesc, și să află totdeauna înșălați[i] de cearlata[n]i[i] în-
șălături carii îi zăbăvește cu frumoasă făgăduială. Sporind în
prostimea sa, în neștiințat oamenii să hrănesc cu nădejde și
ascultă cu bucurie pe acei ce le făgăduesc sănătate, bogății,
frumșeți[ă] și măcar că nu crede că ar pute să le de toate acele
făgăduite, cu toate acestea ei trăesc cu dinșii ca cum i-ar crede.

Și după ce s-au purtat cu munci de multe ori ispita, nu deprinde a nu să mai înșăla, măcar că acei ce le făgăduesc grămez[i] de aur cer de la dînșii o proastă răsplătire pentru prețul făgăduințelor lor.

Cap. 74

105 Lipești-te de toate învățăturile care ți să pun înaintea ta, ca de niște legi, care nu le vei călca fără de chip de păgînătatea. Nu te spărie de toate acele ce-ț[i] vor zice, fără numai cînd te vei face călcător de lege, pentru că aceea nu razămă în tine, nici vei pute a le opri.

Tîlcul

Cei mai mulți din oameni nu să socotesc, ci cu toate acestea acelea ce-ș[i] zic unii altora, le pricinuesc marea liniștire, și nu s-ar mîhni dacă nu s-ar atinge de vorbile care să împrăstie zic cu atîta greșală sau ușurință. De cît răutatea, necinste ce le fac cu niște vorbe ca aceste îi face să cadă, dar ei să șilesc ca să-i facă lipsit[i] de aceli desfătări ce gîndesc împrăștiitorii ocărilor.

Cap. 75

105v Până cînd vei prelungi de a pune la lucrur[i] această aleasă învățătură, cînd vei înceta de a sili canoanele dreptii socotele ți s-au dat învățătură căroră ți să cade să le urmez[i]. Tu le-i priimit, aștepti acum vrun alt nou dașcal, ca să înceapă a îndrepta năravurile mele; tu acum nu ești copil, ci bărbat întreg. De vei căde în trîndăvie și în nelucrare: de vei trăgăna din zi în zi a lucra aceste învățături: de vei cerca de iznoavă îndreptări că nu te apuci de lucrur[i] de sînt toate hotărîrile tale fără de ispravă tu vei trăi ca un nesocotit și vei muri ca un nebun, și care n-ai priceput a face ceva sporiu în științele înțelepciunii, începi dar acum degrabă a viețui ca un om ce sporește, și care pofteste să să facă desăvîrșit. Urmează de-a pururea aceea ce este desăvîrșit, pentru că aceasta învățătură este necălcată de tine. Cînd să va păre vrun lucru greu sau ușor, de cinste sau de ocară, adu-ț[i] aminte că acolo este vreme de luptă că și jocurile de la 106 Olimbu era deschisă, dar nu era vremea de a le prelungi, ce trebuie or[i] să biruești or[i] să piei: sporiul sau căderea ta spînzură din cîștigul sau pierderea biruinții. Pentru aceea Socrat au ajuns la acel mai nalt vîrf al a înțelepciunii. Că păzind mai mult de toate prilejurile de a face sporire, n-au așteptat alte sfatur[i], decît a dreptii socoteli. Și măcar că nu ești așa desăvîrșit ca Socrat, dar să cade să începi a viețui ca un om ce dorește a ocîr-mui înțelegeria sa.

Tîlcul

Nu să poate nimică altă a să mai adăogé la frumseța învățăturilor ci să închid în capul acesta: pentru că povățuesc pe om la

o înaltă săvîrșirea, învățîndu-l totdeauna la toate lucrurile ce va judeca cu săvîrșire să nu grijască a să vedé sau a să lăuda de
 106v cătră norod: pentru că acesta pofté sînt nevrednice de un filosof. Bun mijloc este acesta a sosi la săvîrșir[i] adecă să aibă de-a purure înainte ochilor alese chipur[i] a tuturor faptilor bune. Epictit să ocîrmuește mai ales cu pildele lui Dioghen, a lui Zinon și a lui Socrat trustii celi mai mari podoabe a filosofii stoicești: adecă acei mai grei și mai aspre a vechimei. El întreba adeseori pe sine însuș: ce este aceea ce au zis Socrat, și cum să purta la o pricină ca aceasta; cuvîntul ce zice adecă: a osteni ca să să facă cineva desăvîrșit, măcar că este mic, dar este foarte vrednic de un bărbat ca acesta, pentru că drumul săvîrșirii este cu osteneală, sau și ușor, dar să cade a întra fără de a să mai îndoi sau
 107 a să cumpăni, sau să să aștepti la sfi[r]șitul vieții a purta grijă de a pune la îndreptare năravurile sale. Silnicie zăticnirea ci să cade a să face, la nepriimirea acelor stăr[i] rele, face netrebnice atîta frumoasă sfatur[i] pe care oamenii le fac atît de adese ca să petracă o viață mai cu bună rînduială.

Cap. 76

Cé dintăi și mai trebuincioasă parte a filosofii, este aceea ce arată metahirisire învățăturilor; cum am zice, să nu minți. Al doile este care învață dovedirea și arată socotelile pentru ce adecă nu să cade a minți. Al trilea sprijinește și întărește pe celelalte doao ispitindu adecă ce este dovedirea, ce este urmarea, ce este pricirea, ce este adevărul; și minciuna. Aceasta a treia
 107v parte este trebuincioasă pentru al doilea: ce a doilea pentru ce diintăi. Dar ce diintăi este mai trebuincioase decît toate, și la care ni să cade a ne sili mai mult. Dar noi facem cu totul împotrivă și pierdem vreme noastră la ce al treilea și la aceasta punem toate nevoințele noastre părăsînd de tot pe ce dintii. Noi știm a ispiti cu bună socotință pentru ce nu să cade a minți, dar cu toate aceste nu ne părăsim de a minți așa de adesu.

Tîlcul

Învățătura năravurilor, care arată ocîrmuirea patimilor să cădé a o apuca oamenii mai întăi, iară ei petrec viața lor toată la cîștig a unor știință sterpe, care nu-i fac mai de cinste, și cu fapte mai bune, dîndu-să mai cu mare ostenele la dovedirea a
 108 trebii, care nu esti nici de un folos. Zioa și noaptea petrec dat[i] cu totul ca să afle vro pată în soare, sau tovarăș lui Zevsu. Și nu să nevoesc a cerca grosime îndărătnicie inimilor, ca să afle acoló izvorul greșalelor sale: ce această cercare rănește mîndrie lor, negăsînd întru sine fără numai ticăloșie și slăbeciuni: în scurt științele cele cu minte privity îi umflă și hrănești deșărtăciunea lor, crezînd că-i face mai presus de om: și cei mai aleș[i] nu sînt niciodată cu fapte bune au o minte plină de frumoasă învățături

dar o inimă foarte părăsită de fapte bune. Ei pot să grăiască frumos de celi mai trebuincioasă datorii a vieții, dar să mulțumesc cu privire numai, lăsînd lucrarea la alții. Filosoful Sineca care dobîndisă nenumărate averi, și petrece o viață foarte cu dez-
 108v mierdăr[i], propovădue de-a pururea pentru defăimarea bogățiilor și a morții. Aceste vorbe făcē puțină lucrarea, pentru că norodul îl socotie ca pe un crainic, sau un om deșărt de învățatură. Un om ce să poartă bine și să află sănătos, lesne poate a vidē mari învățături, ca să arăte cit este de frumoasă răbdarea: dar acela ce o suferi, il ascultă cu uriciune și greață.

Cap. 77

Cînd face vrun sfat și vrei să te apuci de vreun lucru, procitește adesaori cuvintele aceste: De m-ar povățui Dumnezeu pașii miei după voia hotărîrii sale, eu m-aș odihni fără de oste-neală, și fără de împotrivire. Iar de nu voi priimi a mă supune lui, trebuie să mă supui și fără de voe mea.

Tîlcul

Filosofii cei vechi au cunoscut că toate ce să fac în lume și
 109 toate întîmplările vieții omenesti să ocîrmuesc din poruncile a unii minți înalte, care nu poate niciodată să să înșale: aceia ce au crezut că aceste sînt numai din întîmplarea era puțină la număr. Aceli încurcători și aceste schimbări ci ne fac de ne mirăm, și a căroră pricina nu să cunoaște să ocîrmuesc de niște taine ascunsă ci nu le cuprind mintea noastră care nu sînt mai puțină încredințate ca să nu să poată întîmpla, pentru că nimică nu să ascunde de vederea acei înțălepciuni înalte ce nu să poate înșala. Aceasta este ideia că toț[i] oamenii au pe pronie, care de-a pururea lucrează pentru un sfîrșit, și cunoaște mijlo[a]cele care pot a ocîrmui. Și aceasta să știe negreșit că Dumnezeu orînduește toate ca un stăpîn, el ne dă averi în cîtăva vreme, și iarăș[i] ne-o é cînd lui îi place și folos a cîrti de poruncile lui
 109v nu este; căci cîrtind înmulțim ticăloșie noastră și pierdem plata ce așteptăm.

Cap. 78

Acela ce să supune cu totul nevoii[i], acela cunoaște tainile și ascunsăle lui Dumnezeu.

Tîlcul

După ce ei toată socoteala cît poate a o afla pricepirea ome-nească ca să scapi de oarecare primejdie, de caz[i] într-însăle, să cade să te împletești supt a ta rea norocirea fără de a te năcăji sau a da vrun sămnu de slăbeciune. Nu trebuie să aruncăm asupra aceloră ce ne rădică desfătarea de a nu crede norocime. Întă-rirea ce o mărturisim ne pedepsește pentru faptele noastre cei răli, ce le-am făcut.

Cap. 79

110 Iată încă, o iubite al meu, Critene și altă învățătură foarte de folos, cum place lui Dumnezeu. Așa să facă Anistul și Melitul: pot să-m[i] é viața, iar a mă vătăma, ba.

Tilcul

Aceste sînt cuvintele lui Socrat, cînd era în temniță. Prietenii săi vine de-l cerceta ca să înveț[i] dintr-aceli de pe urmă minuturi aceli frumoasă învățături ci le dau pentru cinste care să cade a avé pentru hotărîrea acei mai înaltea vedere a lui Dumnezeu. Anitul și Melitus era pîriș[i]i lui Socrat, care au înșălat norodul Athinei de s-au osîndit acest om mari la moarte și să bé otrava. Athinenii îndată s-au căit de strîmbătate care făcuse unui om ce era mai înțelept din toț[i] cetățenii, dar i-au făcut izbîndire, ridicîndu-i stîlpu întru pomenirea lui Socrat, iar pe 110v pîriș[i]i[lui i-au osîndit și pe Melitus l-au făcut bucăți. Iară Anitus au fugit din Athina, ca să scape de pornirea norodului toț[i] aceia ce s-au împărtășit la moartea lui Socrat au căzut în uriciunea norodului. Cei mai mulți ticăloș[i] au perit. Mulți ș-au dat moartea singur[i], ca să scape de muștrările și batjocurile ci le făcé.

Sfîrșitul cărții lui Epictit
Și lui Dumnezeu slavă și mărirea